ספורט עברי בעיר עברית
תרומתו של מאיר דיזנגוף לפיתוח הספורט בתל אביב

אילן שחורי

תקציר:

המאמר מתאר את פועלו של מאיר דיזנגוף, ראש העירייה הראשון של תל אביב, לקידום מעמדה הלאומי והבין־לאומי של תל אביב בתחום הספורט. דיזנגוף הוא שטבע את הסיסמה "ספורט עברי בעיר עברית" וטיפח את הספורט העירוני כחלק מהחזון של העיר העברית הראשונה. אירוח קבוצת הכדורגל של "הכח וינה" בתל אביב בראשית שנות העשרים, המרתון הראשון, מרוצי הסוסים, תמיכה במכבי תל אביב ומאבקו לארח את משחקי המכביה הראשונים בעירו היו חלק מחזונו.

מילות מפתח: **תל אביב, מאיר דיזנגוף, הכח וינה, משחקי המכביה**

מבוא

מאיר דיזנגוף, ראש העירייה הראשון של תל אביב, היה חובב ספורט גדול, וכבר מהשלבים המוקדמים של כהונתו כראש עיריית תל אביב (כהונתו החלה בשנת 1910 כראש ועד שכונת תל אביב וב־1921 כראש עיריית תל אביב) הוא שאף להפוך את תל אביב למרכז הספורט הלאומי של ארץ ישראל כולה ואף לעיר ספורט בין־לאומית שמושכת תיירים רבים. זאת תוך קריצה ברורה למעמדה של העיר בתנועה הציונית ובקרב שלטונות המנדט. כבר בשנות העשרים טבע את הסיסמה "ספורט עברי בעיר עברית",[1] וכפי שיעלה ממאמר זה, טיפוח הספורט היה חלק מהחזון של העיר העברית הראשונה. במאמר תוצג התרומה של המדיניות ושל הפעולות שנקטו דיזנגוף ועיריית תל אביב לטיפוח הספורט ולמיצובה של העיר כמרכז ספורט לאומי ובין־לאומי, וזאת באמצעות יוזמות עירוניות, כגון הקמת שירותי הצלה בחוף הים, אך בעיקר באמצעות תמיכה ביוזמות אחרות. בהקשר זה בלטו הקצאת המשאבים לאגודות הספורט המקומיות לפעילות שגרתית; תמיכה ביוזמות מקומיות כגון מרוץ המרתון הראשון ומרוץ הסוסים הראשון; וכן מינוף יוזמות פרטיות והפיכתן לאירועים עירוניים אדירים רבי משתתפים ששמו את תל אביב על המפה הבין־לאומית ותרמו רבות לכלכלתה של העיר.

דיזנגוף לא ייסד את תל אביב. את שכונת "אחוזת בית", שלאחר מכן הפכה ל"תל אביב", ייסד השען והצורף עקיבא אריה ויס. ויס החל במהלכיו להקמת השכונה העברית כבר ביולי 1906, ובאפריל 1909 ערך את "הגרלת המגרשים" המפורסמת, הנחשבת עתה ליום ייסודה של תל אביב. אולם בשלהי 1910 הדיח דיזנגוף את ויס מתפקיד יושב ראש ועד שכונת תל אביב, ובגיל מבוגר יחסית, 49, הוא הפך ליושב ראש הוועד ולאיש החזק במרחב האורבני במשך שנים רבות. באותם הימים מנתה השכונה כמה עשרות תושבים בלבד. לאחר מלחמת העולם הראשונה דיזנגוף הצליח לשכנע את השלטון הבריטי בארץ להכיר בתל אביב כשכונה נפרדת חלקית מיפו,

[1] ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה תרצ"ח, 151.

והוענקה לה מעמד של "טאון שיפ", מועצה עירונית. החל באותו מועד - מאי 1921 - דיזנגוף נשא בתואר ראש העירייה, אף שהבריטים העניקו לתל אביב מעמד רשמי של עיר רק בינואר 1934.[2]

מ־1921 ועד פטירתו ב־1936 הפך דיזנגוף את תל אביב מיישוב קטן לעיר הגדולה בארץ ישראל ולאחת החשובות בה. בשנים אלו אוכלוסייתה גדלה פי 50 - מכ־3,000 תושבים ל־150 אלף, תופעה שאפשר למצוא בעולם אולי רק בתקופה של פריחת ערי הזהב במערב ארצות הברית במחצית השנייה של המאה ה־19. בשל חילוקי דעות פוליטיים במועצת העירייה התפטר דיזנגוף מתפקידו בדצמבר 1925, אך לאחר כשלוש שנים, בינואר 1929, שב לתפקיד זה עד לפטירתו בספטמבר 1936.[3]

יהדות השרירים

כבר בקונגרס הציוני השני שהתקיים בבזל בסוף אוגוסט 1898 דיבר מקס נורדאו על הצורך בעיצובו של יהודי מסוג חדש, בעל עוצמה נפשית וגופנית, שבכוחו להגשים את יעדי הציונות ולהחזיר בכך את עטרתה של "יהדות השרירים" האבודה ליושנה.[4] הנאום עורר התרגשות רבה בכל העולם היהודי, ובעקבותיו קמו מועדוני ספורט יהודיים בעיקר בשם "הכח", אבל גם אגודות ספורט אחרות. בשנת 1906 הוקמה ביפו בסיועו של ד"ר ליאו כהן "אגודת המתעמלים היהודים - ראשון לציון יפו" (לימים - מועדון "מכבי" ביפו ובהמשך מכבי תל אביב).[5] בשנים הראשונות עסקו חברי האגודה רק בהתעמלות מכשירים ובתרגילים חופשיים, אך לאחר מכן החלו לשחק במשחקים שונים, בייחוד בכדורגל. מתוך קבוצה זו הוקמה בשנת 1906 קבוצת הכדורגל הראשונה.[6]

ב־1908 עברה האגודה לחצר הגימנסיה העברית, ששכנה במזרח יפו מול המושבה האמריקאית־טמפלרית,[7] וכשעברה הגימנסיה לתל אביב ב־1910 וקיבלה את השם "הרצליה", נשקלה האפשרות להעביר עימה גם את אגודת הספורט. בשל המרחק הגדול הרעיון נזנח, ולתקופת ביניים התמקמה

[2] ביתר פירוט: ב־11 במאי 1921 חתם הנציב העליון הראשון סר הרברט סמואל על "פקודת המועצה המקומית תל אביב", וביום 1 ביוני 1921 ניתן לצו פומבי. הפקודה Order of the Township of Tel-Aviv קבעה את עצמאות תל אביב בכך שהפרידה אותה מיפו וקבעה את גבולותיה, אף כי בנושאים מסוימים כגון אישור התקציב השנתי עדיין הייתה תל אביב כפופה לעיריית יפו. אולם ממועד זה ואילך נשא דיזנגוף את התואר ראש עיריית תל אביב ולא ראש ועד שכונת תל אביב.

[3] להרחבה על קורות חייו של מאיר דיזנגוף לפני היותו ראש עיריית תל אביב ובעת תקופת כהונתו ראו אצל אילן שחורי, "תקופת כהונתו של מאיר דיזנגוף בראשות עיריית תל אביב 1921-1936 והשפעתה על פיתוח העיר" (דיסרטציה שהוגשה כעבודת דוקטורט בהנחייתו של פרופ' גור אלרואי, החוג ללימודי ישראל, אוניברסיטת חיפה, ינואר 2025).

[4] מקס נורדאו, מקורבו של בנימין זאב הרצל, היה רופא, הוגה דעות, נואם וסופר, מראשי התנועה הציונית מתחילת דרכה. כיהן כסגן נשיא בקונגרסים הראשון עד השישי וכנשיא בקונגרסים השביעי עד העשירי. בקונגרס השני נשא את הנאום שכונה "נאום יהדות השרירים", וקריאה זו פורסמה גם במאמר מיוני 1900 בגיליון השני של כתב העת Die Jüdische Turnzeitung.

[5] אגודת הספורט הוקמה בשכונת "נווה שלום" צפונית ליפו, ובראשית שנות העשרים, לאחר הקמתה של תל אביב, היא התאחדה עימה. על ראשית הקמת האגודה ראו "ההתעמלות בארץ ישראל: כתבה מיוחדת", **הצבי**, 30 בדצמבר 1908, 3. לגבי שם האגודה, לראשונה מופיע השם "מכבי יפו" בעיתונות התקופה במודעה בעיתון החרות שקראה לאספה כללית באולם ההתעמלות של הגימנסיה הרצליה. **החרות**, 1 ביוני 1914, 1. השם "מכבי תל אביב" מופיע לראשונה בעיתונות בידיעה בדאר היום שתיארה משחק טורניר כדורגל של קבוצות מהערים ומהמושבות שיזמה עיריית תל אביב. "הגביע הא"י העברי במשחק כדור־רגל", **דאר היום**, 3 במאי 1923, 4.

[6] יוסף יקותיאלי ודוד תדהר, עורכים, **אלבום יובל "המכבי": יפו־תל־אביב, תרס"ו-תשט"ז, 1906-1956** (תל אביב: דפוס אבוקה, 1956), א: 25.

[7] שם.

האגודה באולם ההתעמלות של בית הספר לבנות בנווה צדק. רק כעבור שנה, ב־1911, נפתח עוד סניף של האגודה, הפעם בחצר הגימנסיה בתל אביב,[8] ושם כבר ארגנו משה דנין וצבי אורלוב נשרי את קבוצת הכדורגל המסודרת הראשונה.[9] ב־1912 התקיימה הוועידה הארצית הראשונה של אגודת המכבי בארץ ישראל, ובמסגרתה הוקמה גם ההסתדרות הארצית "מכבי".[10]

עד מלחמת העולם הראשונה הרחיבה מכבי תל אביב, בראשותו של צבי נשרי, את תחום פעולותיה הספורטיביות כמעט לכל תחומי הספורט שהיו פופולריים באותה תקופה, כשעיקר חבריה היו מורים ותלמידים בגימנסיה ובמוסדות נוער וילדים אחרים באזור. בפסח 1913 ארגנה מכבי תל אביב אירוע התעמלות גדול ברחובות תל אביב.[11]

התעמלות וכדורגל

לאחר מלחמת העולם הראשונה והכיבוש הבריטי התחזקה תנועת הספורט בארץ ישראל, בעיקר בתל אביב ובעיקר באגודת מכבי תל אביב. מקצועות הכדורגל והאתלטיקה הקלה החלו תופסים מקום חשוב בפעולות הספורט, וקבוצת הכדורגל של מכבי תל אביב הייתה הקבוצה העברית הראשונה שניסתה לכבוש את הגביע הארץ ישראלי לכדורגל מהקבוצות האנגליות. גם באתלטיקה קלה עמדה מכבי תל אביב בראש הפעילות.[12] דיזנגוף, שמלבד היותו חובב ספורט שהרבה לצפות בתחרויות, היה פעיל בספורט, למשל ברכיבה על סוסים, והיה חבר בכיר ב"ברית הרוכבים בארץ ישראל", האגודה לפיתוח ספורט הרכיבה.[13]

בתקופה זו נרתם דיזנגוף למיסוד הפעילות הספורטיבית בעיר במטרה להפוך אותה למוקד ספורט לאומי. דיזנגוף ראה בכך חלק מחזונו וחלק מפעילותו למצב את תל אביב - אל מול התנועה הציונית וכמובן אל מול השלטונות המנדטוריים - כעיר המובילה כמעט בכל תחום אפשרי: תרבות, חינוך, אומנות, ספורט ועוד.

בראשית פברואר 1921 פנתה הנהלת מכבי תל אביב לדיזנגוף, אז עדיין יושב ראש ועד השכונה, בבקשה להקצות מגרש ספורטיבי לחבריה: "מקצוע הספורט הולך ומתרחב באגודתנו וחסרון מגרש לספורט הוא מעצור גדול בעדנו", כתב יו"ר ועד האגודה לדיזנגוף.[14] כחודש לאחר מכן השיב דיזנגוף בחיוב לפנייה, והקצה למכבי מגרש זמני למשחקים מול בית הוועד בשדרות רוטשילד פינת נחלת בנימין, שעליו היו מכלי מים ובשנת 1921 הפך לבניין העירייה הראשון.[15] אולם עד מהרה ביקשה מכבי מגרש קבוע:

[8] יקותיאלי ותדהר, **אלבום "המכבי"**, 27.

[9] אשר גולדברג ודני דבורין, **מאה שנים ראשונות: סיפורו של מועדון הכדורגל של מכבי תל־אביב 1906-2006** ([תל אביב]: מדיה 41, 2006), **13**.

[10] **ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה תרצ"ח**, "מכבי תל אביב", 151.

[11] יקותיאלי ותדהר, **אלבום "המכבי"**, 27.

[12] **ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה תרצ"ח**, 151.

[13] מאיר דיזנגוף גם נבחר בהמשך לשמש נשיא כבוד של ברית הרוכבים בארץ ישראל, ולפי תעודת החבר שלו הוא קיבל את המינוי החל ב־2 בנובמבר 1932.

[14] מכתבו של יו"ר ועד האגודה להתעמלות מכבי בא"י, סניף יפו, למאיר דיזנגוף מיום 2 בפברואר 1921, ארכיון עיריית תל אביב (להלן: אעת"א), חטיבה 1, תיק 204.

[15] מכתב התשובה של דיזנגוף למכבי מיום 4 במרץ 1921, אעת"א, חטיבה 1, תיק 204.

> חפצים אנו לבקש מהעירייה, כי היא תקציע מגרש כזה לאגודתנו לשם התועלת הציבורית החברתית של כל גרי העיריה. על המגרש צריכים להיערך שעורי ההתעמלות, משחקי החברים והתחרויות. אגודת המכבי מקבלת על עצמה להקיף את המגרש לעת עתה בגדר זמנית ולהכשיר אותו מבפנים בשביל מחלקותיו השונות [...] בתקוה כי תסכימו לתת לנו עכשיו, כרגע הדורש את ההזדמנות לנצל את כוחותינו ולהוציא לפועל את דבר סדור מגרש להתעמלות וספורט עברי בתל אביב, אנו נכונים לתת לכם את הביאורים שעוד ידרשו לכם והננו מבקשים לדון ולהחליט בנידון זה, בהקדם האפשרי.[16]

באופן ספציפי ביקשו אנשי מכבי מדיזנגוף להקצות להם שטח אדמה שנקרא פארק בדרני,[17] אך הם לא קיבלו את מבוקשם.[18] מכל מקום, במהלך שנות העשרים לא ירד נושא המגרש הקבוע למכבי תל אביב מסדר יומה של העירייה, ובאמצע ספטמבר 1923, בעקבות תזכיר דרישה מפורט שהגישה האגודה, דן בנושא הוועד הפועל של העירייה.[19] בסוף 1924 ביקשו אנשי מכבי תל אביב מדיזנגוף להיות חבר בוועד הכבוד של האגודה.[20] דיזנגוף לא השיב רשמית להצעה, אך שנה מאוחר יותר התמנה סגנו ישראל רוקח ליושב ראש המועצה למען המכבי.[21]

הזדמנות מצוינת למצב את תל אביב כמוקד ספורטיבי נפלה לידיו של דיזנגוף במחצית השנייה של 1923, כשאימץ את יוזמת הגעתה של קבוצת הכדורגל המפורסמת "הכח וינה" לתל אביב - אירוע חשוב בספורט העירוני בכלל ובכדורגל בפרט.[22] את הרעיון לארח את הקבוצה העלה לפני דיזנגוף בראשית אוגוסט 1923 ידידו, עסקן הספורט יוסף יקותיאלי.[23] יקותיאלי נולד ב־1897 בבלארוס, וב־1909 עלה לארץ ישראל. הוא החל את דרכו בספורט בתור חניך באגודת המתעמלים "ראשון לציון", שהפכה בהמשך למועדון "מכבי" ביפו, ועד מלחמת העולם הראשונה שיחק בקבוצת הכדורגל מכבי תל אביב. ב־1914 גויס לצבא העות'מאני ושימש שם מדריך ספורט, ובראשית שנות העשרים כבר היה מבכירי תנועת "המכבי" בארץ ישראל. בין היתר עמד בקשר מכתבים עם הכח וינה כחלק מניסיונו, שבשלב זה לא צלח, לארגן אולימפיאדה

[16] מכתב מכבי תל אביב לדיזנגוף מיום 29 במאי 1921, אעת"א, חטיבה 1, תיק 234.

[17] מכתב ועד אגודת מכבי לדיזנגוף מיום 6 באפריל 1921, אעת"א, חטיבה 2, תיק 23(19).

[18] רק עשור לאחר מכן, בשנת 1931, הקצתה להם העירייה את השטח הזה בדיוק ואף קראה לרחוב שהגיע אל המגרש בשם רחוב "המכבי". ראו להלן.

[19] פרוטוקול הוועד הפועל מיום 18 בספטמבר 1923, אעת"א.

[20] מכתבו של יו"ר אגודת מכבי תל אביב למאיר דיזנגוף מיום 20 בנובמבר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 23(19).

[21] פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 18 באוגוסט 1931, שם נמסר דיווח על כך.

[22] מועדון הספורט היהודי "הכח וינה" היה בראשית המאה ה־20 שם דבר בעולם הספורט האירופי, ולא רק שם. המועדון הוקם ב־1898 כמועדון ספורט כללי במקצועות השונים, ועם הזמן נחשב למועדון הספורט הגדול בעולם, ובו כ־5,000 חברים. את קבוצת הכדורגל של הכח וינה ייסדו ב־1909, שנת ייסודה של העיר תל אביב, שני ציונים אוסטרים: המוסיקאי פריץ "בדה" לונר ורופא השיניים ד"ר איגנץ הרמן קרנר. בהשפעת משנתו של מקס נורדאו בדבר "יהדות השרירים" הם קראו לקבוצה "הכח". הקבוצה הופיעה על המגרש במדי כחול־לבן עם מגן דוד. בשנת 1922 הייתה הכח וינה סגנית אלופת אירופה בכדורגל, ושלוש שנים לאחר מכן כבר הייתה אלופת אוסטרייה.

[23] יקותיאלי היה גם ממייסדי התאחדות הכדורגל והתאחדות הספורט, ערך את עיתון הספורט הראשון בארץ ואף יזם את הקמת היישוב מכבים, שבו, לימים, הוקמה כיכר הנושאת את שמו. יקותיאלי נישא ליהודית, בתו של עקיבא אריה ויס, מי שכאמור ייסד את שכונת "אחוזת בית" שהפכה לאחר מכן לתל אביב.

יהודית.[24] יקותיאלי ניצל את העובדה שהכח וינה הייתה אחת מקבוצות הכדורגל הראשונות שערכה מסעות משחקים ברחבי העולם, ובמהלך ההתכתבויות הועלה הרעיון לבקר גם בארץ ישראל ובמצרים.[25]

דיזנגוף הבין את הפוטנציאל הגדול הטמון בביקורה של הקבוצה בתל אביב בעיקר מבחינת הפרסום הרחב הצפוי בעולם שיהיה למשחק כדורגל בהשתתפותה ותרומתו לשיווקה הבין־לאומי של העיר תל אביב. לפיכך הוא החליט מייד כי העירייה תעניק חסות לביקור הקבוצה בארץ ישראל ולמשחק החגיגי שיתקיים מול מכבי תל אביב.[26] זמן קצר לאחר מפגשו עם יקותיאלי שלח דיזנגוף מכתב הזמנה רשמי להנהלת הקבוצה,[27] ובראשית ספטמבר 1923 נשלחה התשובה. הנהלת הקבוצה כתבה כי הם מעוניינים להגיע בסוף אותה שנה לסדרת משחקים יחד עם קבוצת מלווים גדולה, ובין היתר הם יבקרו גם באלכסנדריה. איש הקשר הישיר שלהם בארץ ישראל יהיה וילי רוזנטל.[28] רוזנטל (בשמו העברי אורי נדב), יליד וינה, היה ממייסדי הכח וינה ב־1909 וב־1920 עלה לארץ ישראל, שיחק במכבי פתח תקווה ובמכבי תל אביב והתיישב בתל אביב.[29] דיזנגוף הזמין את רוזנטל למפגש בלשכתו, וימים אחדים לאחר מכן, בראשית אוקטובר 1923, הזדרז לענות לראשי הכח וינה:

> רשמנו לפנינו ברצון רב את הודעתכם על דבר הביקור שאתם רוצים לעשות לארץ ישראל ולתל אביב יחד עם 150 תיירים פרטיים. מצדנו נשתדל עד כמה שאפשר להנעים לכם את ימי שבתכם בתוכנו. לצורך זה יהיה נעים לנו לשמוע פרטים יותר על דבר הזמן בדיוק, מתי תבואו וכמה תשהו בתל אביב, ועוד כל מיני ידיעות בקשר עם בואכם הנה, שחשוב לדעת אותן. הננו מחכים לתשובתכם ובנתיים באנו בדברים עם בא כוככם מר רוזנטל ובטוחים אנו שהניסיון שלכם להפיץ על ידי הספורט את חבת ארץ ישראל בלב הקרובים אליכם יצליח במלואו.[30]

כבר במחצית אוקטובר 1923 עסקו הפרוטוקולים של הנהלת עיריית תל אביב בביקור הצפוי של הכח וינה. בישיבת הוועד הפועל מיום 19 באוקטובר 1923 היה הסעיף הראשון שעל סדר היום "קבלת פנים להכח וינה", ובהחלטת הוועד נאמר: "מתברר שפלוגה ספורטיבית של אגודה זו תבוא ביחד עם מאתיים אורחים לבקר את תל אביב וארץ ישראל בסוף חודש דצמבר. נחוץ

[24] ליפא לויתן, "יוסף יקותיאלי - הוגה רעיון ה'מכביה'", **דאר היום**, 2 באפריל 1935, 23.

[25] ראו בפרק "מסעות הכח וינה בארץ הקודש" אצל אילן שחורי, **תל אביב שלי: תולדות תל אביב על פני מעל מאה שנה בעין חוקרת** (מדיה 10, 2024), 281-361.

[26] שם

[27] מכתבו של מאיר דיזנגוף להנהלת הכח וינה מיום 10 באוגוסט 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 52ב'.

[28] מכתב הנהלת הכח וינה לדיזנגוף מיום 19 בספטמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 52ג'.

[29] וילי רוזנטל היה רץ מצטיין למרחקים קצרים, קופץ לגובה ושחקן בקבוצת ההוקי הראשונה של הכח וינה. במלחמת העולם הראשונה שירת כקצין בצבא האוסטרי, נפצע וזכה במדליות. היה פעיל בהחדרת הציונות למועדוני "המכבי", וב־1919 היה ממייסדי תנועת "החלוץ" בווינה. ב־1920 עלה כאמור לארץ ישראל, עבד בתור פועל בניין וייסד קבוצות בניין מחברי המכבי. במאורעות מאי 1921 עמד בראש קבוצת המגינים על בתי פיינגולד בנווה שלום ונתמנה למפקד ההגנה בתל אביב ויהודה. ב־1928 היה ממייסדי ההתאחדות לכדורגל. במאורעות 1929 היה פעיל בהגנה על ירושלים מטעם ההגנה, ובראשית שנות השלושים היה מהפורשים שהקימו את האצ"ל.

[30] מכתבו של דיזנגוף להנהלת הכח וינה מיום 4 באוקטובר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 52ג'.

לסדר ועדה שתטפל בדבר ותסדר להם קבלת פנים, נשפים וכו'".[31] בהמשך הישיבה נבחרה "ועדת קבלת פנים" לארגון האירוח, ובה יותר מעשרה משתתפים.[32] הוועדה החלה לפעול במרץ רב, ומכיוון שהתברר כי הקבוצה תגיע כאמור עם מלווים רבים, היא פעלה לסידור מקומות לינה לאורחים. בין היתר קבעה הוועדה קריטריונים לרמת האירוח ופנתה לכמה מהמלונות הבולטים בעיר בבקשה שיקצו חדרים לאורחים החשובים. כשנודע הדבר למלונות האחרים, התברר כי רובם מבקשים לארח, אפילו בחינם, את חברי הכח ומלוויהם.

כך למשל כתב במכתב נרגש משה אלקנה ממלון "צנטרל" ברחוב לילנבלום: "היות והמלון נפתח חדש ומסודר בדרגה הרבה יותר גבוהה מיתר המלונות טוב שיבואו אלינו. בהתחשב עם אורחים חשובים אלה וחשיבות ביקורם בתל אביב אני מוכן לתת להם מחיר מיוחד של פנסיון מלא על כל אחד בסך 40 גרוש מצרי".[33] מיכאל קיש ממלון אחר ברחוב לילנבלום התעניין: "היות ובאים אורחים כל כך חשובים, איך צריך להיות נחמדים איתם ואיך צריך להתנהג? איפה לפגוש אותם ומה להכין להם?".[34] והבעלים של מלון הלפמן, גם כן ברחוב לילנבלום, כתב: "אני מוכן לתת להם טיפול מלכותי. הכל אצלי נקי. יש לי מקום לעשרה אורחים והמחיר יהיה בזיל הזול רק 40 גרוש מצרי לאיש".[35] בסופו של דבר ועדת קבלת הפנים שיתפה פעולה עם "הסתדרות מורי הדרך העבריים" שקמה באותה תקופה, וזו קיבלה עליה את הכנת תוכנית האירוח בתל אביב.

בראשית דצמבר 1923 - כשבועיים לאחר ביקור של נציג הקבוצה בעיר ודיון על פרטי הביקור וכחודש לפני הביקור עצמו - שלח דיזנגוף מכתב ארוך ומרשים לראשי הכח וינה, שבו הביע את דעתו על חשיבות הביקור ההיסטורי לעיר תל אביב, לארץ ישראל ולציונות המתפתחת, וכן פירט את ההכנות הנעשות בעיר ואת ההתרגשות הרבה בקרב תושביה וביישוב כולו.[36] בין היתר כתב דיזנגוף:

> אדונים מאד נכבדים, אנו נגשנו במרץ לסידור עבודות ההכנה לקבלת פני חברי קבוצת כדור הרגל שלכם והתיירים הנכבדים המלווים אותם, וסדרנו את הועדות הדרושות למטרה זו. לשמחתנו הגדולה יכולים אנו להודיעכם שבקור קבוצת "הכח" המפורסמת בכל העולם הנו בעיני הישוב העברי בארצנו מאורע חשוב, כל האגודות והקבוצות המתעניינות בספורט מתכוננות לקבלת פנים נהדרת ולהשתתפות בתחרויות אתכם. בין אלה ראוי לציין ביחוד את חובבי הספורט האנגלים, שמזיכרונם עוד לא נמחק הניצחון של חברי הכח בלונדון, והם מחכים בקוצר רוח לבואכם הנה להתחרות אתכם. ודווקא בזה היא החשיבות הלאומית של בקורכם, אשר יראה לכל שדרות הקהל הרחב את היכולת הרוחנית והגופנית

[31] פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל של עיריית תל אביב בראשותו של דיזנגוף מיום 19 באוקטובר 1923, אעת"א.

[32] שם

[33] מכתבו של משה אלקנה, בעליו של מלון צנטרל, לוועדת קבלת הפנים מיום 22 בנובמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

[34] מכתבו של מיכאל קיש לוועדת קבלת הפנים מיום 1 בנובמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

[35] מכתב שהתקבל בוועדת קבלת הפנים ממלון הלפמן ב־27 בנובמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

[36] מכתבו של דיזנגוף להנהלת הכח וינה מיום 5 בדצמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ב'.

> של היהודים. ומובן הדבר שישנה גם חשיבות מיוחדת בביקור הזה לגבי שכננו הערבים, אשר יוכלו להיווכח משלמותנו המקצועית על שדה הכח המחונך והמשמעת. הם יוכלו להכיר עד כמה חשובה בשבילם השתתפותנו הרוחנית, הגשמית בבניין הארץ הזאת החביבה גם עליהם, ועל הנחיצות של עבודה משותפת של שני הגזעים.[37]

דיזנגוף ראה חשיבות גדולה בעובדה שיחד עם שחקני הכח וינה יבואו גם קרוב למאה מלווים־תיירים, וידע היטב איך לנצל זאת למען תל אביב. במכתבו ל"הכח" בעניין זה כתב:

> נודע לנו שגם כן עם "הכח" יבואו הנה הרבה תירים, גם לעובדה זו יש חשיבות גדולה עבורנו, זאת היא באמת הפעם הראשונה מאז התכוננה ההנהלה האזרחית בארץ ע"י האנגלים, שתבוא הנה קבוצת תירים יהודים גדולה מארצות אירופה למען ראות בעיניהם הם את תוצאות עבודת התיישבותנו בארצנו. יודעים אנו שבקור כזה בא"י ישפיע לטובה על אחרים ויגרור אחריו בקורים של חוגים יותר רחבים בארצנו. כי אמנם א"י היא ארץ תירים במלוא מובן המלה, יש בגבולותיה הצרים בערך של ארץ זו וביחוד בצפון הגליל פינות נהדרות היכולות להתחרות ביפין עם מראות האלפים. כ"כ [כמו כן] יש בה מקומות בעלי ערך ארכיאולוגי והסטורי, שבהם מתעניינות הרבה חברות מדעיות לחקירה וחפירה מאירופה ומחלקי תבל אחרים. בקורם בארץ ישראל יהיה איפוא בשביל כל אחד מבני השירה לרכוש רוחני גדול למזכרת נצח אשר לא תמחה.[38]

בסיום מכתבו הקפיד דיזנגוף גם לציין את המשמעות הציונית של ביקור חשוב זה:

> ועוד יסוד אחד יש לנו לשמוח בביקורכם אתם ושל התירים. יודעים אנו שאחדים מכם יתעניינו לא רק באפן פלמוני בתוצאות עבודתנו החלוצית, אין אנו יכולים להדגיש למדי שזאת היא החשיבות העיקרית של בקור כזה. אין דבר יותר חשוב לביסוס הכלכלי של ארצנו כמו השתתפות רחבה עד כמה שאפשר מצד הרכוש הפרטי העברי, ולזה מקום ובטוחים אנו, שבקורכם זה בארצנו לא תהיה בו רק הנאה ספורטיבית בלבד אלא גם ישמש גורם ליצירת קשרים מסחרים אמיצים בין א"י ובין חובביה מחוצה לה. מקוים אנו שבקורכם זה יעלה יפה בכל המובנים, והננו מאחלים לכם נסיעה נעימה ומוצלחת לארץ עתידנו.[39]

דבריו של דיזנגוף במכתב וגם החלטתו להקצות את כל המשאבים העירוניים בתל אביב לאירוח קבוצת הכדורגל מלמדים על החשיבות הרבה שהוא ייחס לביקור המתוכנן. דיזנגוף ראה בביקור זה הזדמנות יוצאת מן הכלל לפרסום שמה ולשיפור מעמדה של העיר תל אביב ברחבי העולם, ובין היתר בולטים מאמציו להשתמש בביקור כדי לעשות נפשות למען הציונות וארץ ישראל. עוד עולה מהמכתב החשיבות הרבה שהוא ייחס למגזר הפרטי ולהשקעות הפרטיות הישירות

[37] שם.
[38] שם.
[39] שם.

במפעל הציוני בכלל ובעיר תל אביב בפרט. העתק מהמכתב נשלח גם לנציב העליון סר הרברט סמואל, ובו התבקש הנציב להשתתף באירועים לכבוד הקבוצה וכן במשחק הכדורגל עצמו. חמישה ימים קודם לביקור פנה דיזנגוף אל ההנהלה הציונית בארץ ישראל בבקשה שתזמין את הנציב העליון לשמש "פטרון המשחק" ולהעניק חסותו לאירוע החשוב. אולם דיזנגוף קיבל תשובה שלילית בטענה שהנציב העליון מוכן להיות הפטרון רק בתחרות בירושלים.[40]

לקראת סוף דצמבר 1923 גיבשה ועדת קבלת הפנים את התוכנית הגדולה לאירוח שחקני הכח ואף הפיקה יחד עם הסתדרות מורי הדרך העברים בארץ ישראל חוברת ובה "תכנית הטיולים, ההתחרויות והנשפים של 'הכח'". החוברת נמכרה לכל דורש במחיר חצי גרוש, וכללה פרטים ולוח זמנים מדויק ביותר לכל זמן הביקור בתל אביב וברחבי ארץ ישראל - הנשפים, החגיגות, קבלות הפנים, הארוחות, האורחים הרשמיים ועוד פרטים רבים חשובים יותר או פחות.[41] בשבוע האחרון של דצמבר ערך הוועד הפועל של העירייה בראשותו של דיזנגוף ישיבה חגיגית שבה סוכמו כל ההכנות לקראת הביקור. בסעיף ב לפרוטוקול נאמר:

> לקבלת פני "הכח" והאורחים מוינה: אחרי הרצאה קצרה של הד"ר מבשן ובאורים מצד ראש העירייה, הד"ר מוסנזון ועוד מחליטים: העיריה עורכת לאורחים הנ"ל קבלת פנים פומבית עממית: מלבד זה תסדר העירייה תא־כבוד לאורחים בקזינו, נשף ריקודים עם קונצרט (ביחד עם "המכבי"), וכן הרצאה בשביל אלה מהבאים המתעניינים בתעשייה. בנוגע להשתתפות תלמידי בתי הספר מחליטים לבקש ע"י הד"ר מוסינזון את הנהלות בתי הספר שישתתפו בקבלת הפנים החגיגית. כ"כ מחליטים להכין את הנאום של ראש העירייה, בתרגום גרמני ולחלק את התרגום בין האורחים, כדי שלא לתרגם את נאומו בפני הקהל.[42]

לקראת סוף דצמבר 1923 יצאו שחקני קבוצת הכח לביקור במצרים בדרכם לארץ ישראל. מווינה נסעו ברכבת לטריאסט, משם באונייה לברינדיזי לאורך הים האדריאטי, ומשם בספינה "האלואן" לנמל אלכסנדריה במצרים. על המסע למצרים העיד לימים אגון פולק,[43] שחקן הקבוצה, בספרו "חוויותיו והרפתקאותיו של שחקן כדורגל בחמש יבשות תבל":

> ערבים בכפיות ובתרבושים, חלפני כספים, מוכרי סיגריות וירקות הקיפונו, צחוק, צעקות ועמידה על המקח. ראיתי חלום אלף לילה ולילה, אגדות האחים גרים התממשו. סבלים, שצבע עורם שחור או חום, נשים רעולות וריח חדש ומיוחד אופף הכול, השמיים עמוקים וכחולים. נהדר!.[44]

[40] מכתבו של של צ. צ'קובס מההנהלה הציונית אל ד"ר מבשן, מזכיר עיריית תל אביב, מיום 2 בינואר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

[41] הסתדרות מורי הדרך העברים בארץ ישראל, "תכנית הטיולים, ההתחרויות והנשפים של 'הכח'", ללא תאריך, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

[42] פרוטוקול הוועד הפועל של עיריית תל אביב מיום 29 בדצמבר 1923, אעת"א.

[43] לימים היה למאמן של מכבי תל אביב (1934), ולאחר קום המדינה היה המאמן הראשון של נבחרת ישראל.

[44] אגון פולק, **חוויותיו והרפתקאותיו של שחקן כדורגל בחמש יבשות תבל** (מכון וינגייט לחינוך גופני ולספורט בסיוע רשות הספורט והחינוך הגופני במשרד החינוך והתרבות, 1976), 78.

בהגיע הנבחרת לאלכסנדריה נערך לכבודה נשף גדול, ובמשחק עצמו, מול נבחרת אלכסנדריה, ניצחו שחקני הכח 4-2. הקבוצה שיחקה וניצחה גם בקהיר, שם גם ביקרו במוזיאון ההיסטוריה והתלהבו מאוצרות תות ענח' אמון, ועוד משחק נערך בפורט סעיד. לאחר מכן נסעו חברי הקבוצה ברכבת לאורך תעלת סואץ,[45] ובקנטרה פגשו את יוסף יקותיאלי שהמתין להם בתור נציג הוועדה המארגנת של עיריית תל אביב. משם יצאו ברכבת לילה לתל אביב.[46] לקראת הגעתה של הנבחרת נתלו ברחבי העיר מודעות וכרזות המזמינות את התושבים להשתתף בקבלת הפנים הגדולה. בין היתר נכתב: "הקהל מתבקש שלא להיכנס לשדרות רוטשילד, כדי לא לקלקל את הנטיעות, אלא להישמע בכל לפקודות המשטרה והמשגיחים על הסדרים".[47] לתל אביב הגיעו שחקני הכח וינה עם מלוויהם בבוקר 7 בינואר 1924. בתחנת הרכבת המתינו לבואם אלפים, בראשם מאיר דיזנגוף וכל צמרת עיריית תל אביב, ראשי אגודת "המכבי" והרבנים הראשיים לקהילת יפו ותל אביב - הרב האשכנזי הראשי שלמה הכהן אהרונסון והרב הספרדי הראשי בן ציון ח"י עוזיאל. הרבנים אף שיגרו מכתב שבו בירכו את הבאים וכינו אותם "גיבורי ישראל":

> לרגל עלותכם את ארץ חמדתינו הננו מתכבדים להביע לכם את ברכתנו, ברוכים תהיו בבואכם וברוכים תהיו לעמנו ולארצנו שימצאו בכם כח חשוב ורענן, כח עלומים מלא גבורת לב ישראלי, שיחד עם כח הגוף יתחזק הרוח, רוח ישראל כמי העומד כסלע איתן ומחולל נפלאות בכוחו.[48]

מתחנת הרכבת יצאה המשלחת למגרש פנוי בין רחוב אחד העם ושדרות רוטשילד, לא רחוק מבית העירייה, שם נערכה לאורחים קבלת הפנים העממית בהשתתפות כל תלמידי בתי הספר של תל אביב,[49] חברי המכבי, הצופים ועוד. באירוע גדול ומפואר זה, שבו השתתפו תזמורות ומקהלות ילדים, השתתפו גם ראשי השלטון הבריטי ובכללם הנציב העליון, סר הרברט סמואל. כך תיאר את ההתקהלות עורך עיתון "הארץ", משה גליקסון: "קהל גדול של אלפי איש התאסף הבוקר בתחנת תל אביב כדי לקבל את פני חברי הכח והתיירים שהגיעו איתם".[50] דיזנגוף הגיש לראשי הקבוצה זרי פרחים, ועוזרים חילקו לאורחים את נאומו שתורגם לגרמנית כדי שהאורחים החשובים יבינו כל מילה ומילה. בין היתר אמר דיזנגוף בנאום ארוך מלא פתוס:

> רבותי, בעלי הכח, אורחינו הנכבדים, מפינה רחוקה, מארצות הגלות, באתם אלינו ובליבכם בוערים געגועים אל הארץ בה היינו עם שיצר ערכים תרבותים בני אל־מות, חפצתם לדרוך ברגליכם את הקרקע אשר עליה נשפך כ"כ הרבה דם אבותינו במלחמות היהודים ובימי ניצחונות המכבי, ואשר על הרריה הטיפו נביאנו וחוזיו לשלום עולמי בין אנשים ובין עמים. באתם לא"י לראות בעינכם את אשר פעלו

[45] שם.

[46] שחורי, **תל אביב שלי**, 281-361.

[47] מודעה לקהל: קבלת פנים עממית, מיום 6 בינואר 1924, אעת"א, סימול 001-1924-02. ראו גם: חטיבת מכבי אוסטריה, ארכיון מכבי ע"ש יוסף יקותיאלי, כפר המכביה, רמת גן.

[48] מכתבם של הרבנים הראשיים בתל אביב לקבוצת הכח מיום 7 בינואר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

[49] מכתבו של דיזנגוף לבתי הספר בעיר מיום 6 בינואר 1924 שבו הוא קרא להשתתף בקבלת הפנים במפגן החגיגי. אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

[50] "ביפו ובתל אביב: פגישת 'הכח' בעירייה", **הארץ**,7 בינואר 1924, 3.

> חלוצי הישוב החדש בעבודתם בבנין הארץ ובתחיית העם [...] אך דרכה רגליכם על אדמת קדשנו והנה אתם בעיר שכלה עברית אשר בשמה, בשם כל ראשיה ומנהליה, הנני מתכבד לקדם אתכם בברכה הכי לבבית ולאמור לכם ברוכים הבאים בשם אלוהים, ברוכים הבאים בשם ארצנו הקמה לתחייה!. הביטו! הנה התאספו, התקבצו כל ילדינו עם מוריהם ומחנכיהם, כל ראשי הקהילה והעיריה וכל ראשי המוסדות, וכולם קוראים לכם: בואכם לשלום פה בתל־אביב. אתם רואים את אשר עשה המרץ היהודי בזמן קצר כשאין מפריע בעדו: כל מה שאתם רואים פה: הבתים, הרחובות, הגנים, בתי החרשת, מוסדות הציבור, וכדומה - הכל נעשה ע"י עבודה עצמאית של הצבור היהודי פה בלי שום עזרה פילנתרופית מן החוץ. הכל נבנה פה על יסודות בריאים של איניציאטיבה פרטית ועזרה הדדית ואנו בטוחים שהעיר העברית הראשונה הזאת שנוסדה לפני כשלוש עשרה שנה, תגדל ותתפתח והייתה לעיר ואם בישראל.[51]

ועוד הוסיף דיזנגוף:

> אתם באים אלינו ועל ראשיכם זרי פרחים מהניצחונות המזהירים שניצחתם בכל העולם ואשר הראיתם על ידם כי דם המכבי נוזל בעורקיכם וכי לא רק בני עם הספר אתם כי גם אם אבנים בכם ושרירים שרירי ברזל. בכל היותנו מאמינים כי, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח, יבוא ניצחוננו הסופי בעת שתמלא כל הארץ דעה, הננו שמחים מאד לראות אנשים מישראל אשר עוז בליבם וכח במתניהם לדבר מלחמה עם אויביהם בשער ואשר הגשימו בחייהם את הפתגם הידוע: נפש בריאה בגוף בריא. עוד תעברו ותראו בערינו ובמושבותינו, לדרש בשלום אחינו באשר הם שם. בכל מקום תראו את חלוצי הישוב עומדים ונלחמים בעד בנין ביתנו הלאומי. קשה היא המלחמה ורבים המכשולים - אך עומדים אנו במערכה בחברה ברורה ובביטחון גמור שתפקיד היסטורי גדול הננו ממלאים כולנו העובדים פה לבנות, לחרוש ולנטוע וכי הצלח נצליח לבא אל המטרה הנשגבה של תחיית עמנו והרמת קרנו בכבוד! [...] ואתם אחינו אשר הואלתם לבוא לבקר אותנו ולתור את הארץ [...] הנני מאחל לכם שהביקור הזה שלכם יישאר בלבבכם לעולם כקרן אור יקרות, כזכרון נעים של חלום יפה ושל שירת נעורים וניצחון, וילווה אתכם הזכרון הזה לאורך כל ימי חייכם. וכשתשובו לבתיכם, תגידו נא לאחינו בארצות הגולה שפה חיים חדשים הולכים ונארגים, חיים של הכרת ערך עמנו וכבודו, חיים של עבודה בשביל התגשמות אידאלי התחיה ושל תקוה לגאולה שלימה. עוד פעם: בואכם לשלום, תחי אגודת הכח![52]

את היום הראשון לביקורם בתל אביב השלימו שחקני הכח בסיור קצר לפתח תקווה ולראשון לציון.[53] בערב נערך לכבודם בתל אביב נשף מפואר בקפה "גלי אביב" - "הקזינו" שעל חוף הים,

[51] נאומו המלא של דיזנגוף בפני חברי הכח וינה בעברית ובגרמנית מיום 7 בינואר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.
[52] שם.
[53] "ביפו ובתל אביב: פגישת 'הכח' בעירייה", **הארץ**, 7 בינואר 1924, 3.

בהשתתפות כל המי ומי של התקופה.[54] למוחרת, 8 בינואר, היה היום הגדול. משחק הכדורגל בין שחקני הכח וינה לשחקני מכבי תל אביב, מחוזקים בכמה שחקנים מאזור יהודה, נקבע לאחר הצוהריים.[55] עוד קודם לכן הספיקו השחקנים לבקר בבית הממשל הבריטי ביפו, בחוף הים, בנווה שלם, בבית החרושת רענן (שם יוצר לכבודם שוקולד מיוחד), בשדרות רוטשילד ובבית החרושת ללבנים סיליקט.[56]

יותר מעשרת אלפים איש, מספר עצום בקנה המידה של אז,[57] הגיעו לצפות במשחק נגד "המכבי" שהתקיים על מגרש "המכבי" ("מגרש הדקלים", כיום ברחוב לוינסקי פינת צ'לנוב). אל עיריית תל אביב ואל הוועדה המארגנת הגיעו פניות רבות ומשונות לקבל כרטיסים למשחק בחינם, בין היתר מפנחס גינזבורג, נציג המשרד הארץ ישראלי של העיתון היידישאי "הבוקר בניו יורק", שדרש לקבל כרטיס למגרש ולקבלת הפנים שאחרי המשחק.[58] לרוע המזל, משעות הבוקר המוקדמות ירד בתל אביב גשם זלעפות. מודעות מקדימות שהודבקו ברחבי תל אביב ויפו הכריזו כי המשחק יתקיים בכל מזג אוויר, ועפר שהובא על גבי חמורים פוזר במגרש וספג את מי השלוליות הרבות שנקוו בו. בסופו של דבר, למרות המגרש הבוצי ובין טיפות הגשם הפגינו שחקני הכח וינה כדורגל מלהיב, שזכה לתשואות כמעט בלתי פוסקות של הקהל. בתום 90 הדקות הייתה התוצאה 5-1 לווינה. בכתבה גדולה תיאר היומון "דאר היום" את שהתרחש:

> היום בשלוש אחה"צ בסלע מגרש הספורט בתל־אביב היתה התחרות גדול בין "הכח" (וינה) ו"המכבי" (יהודה). מסביב למגרש התאסף קהל עצום וקבוצות רבות עמדו על הגגות ועל הגזוזטראות של בתים רבים הסמוכים למגרש ההתחרות. עם תחילת המשחק התחיל גשם שוטף, אולם המשחק לא הופרע במאומה על ידו, וגם הקהל לא התפזר למרות שהגשם הלך הלוך והתחזק. הבוץ שהתהוה הכביד את המשחק על המתחרים, אך כולם שחקו במרץ ובסדר יפה. בכל זמן ההתחרות היה "הכח" התוקף והכדור נמצא בתוך המגרש של "המכבי". בחלק הראשון של המשחק היו התוצאות: 4 שערים מצד "הכח" נגד שער אחד מצד "המכבי". בחלק השני של המשחק היו התוצאות אחד נגד אחד.[59]

הנציב העליון הרברט סמואל שהבטיח להגיע למשחק לא בא בסוף. מאוחר יותר נכח הנציב במשחק נוסף של הכח וינה שהתקיים בירושלים.[60]

לאחר המשחק נערכה קבלת פנים חגיגית לשתי הקבוצות, ו"דאר היום" הזדרז לדווח:

> מודיעים לנו מיפו בשח־רחוק: כחצי שעה לאחר ההתחרות נאספו חברי "הכח" למשתה התה שערך "המכבי" לכבודם באולם הנגינה של בית־הספר "שולמית".

[54] הזמנה לקבלת הפנים לשחקני הכח בבית קפה "גלי אביב", "הקזינו", אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

[55] עומר עינב, **עומדים בשער: כדורגל ויחסי יהודים וערבים בא"י-פלסטין, 1917-1948** (תל אביב: עם עובד, ספריית אופקים, 2022), 156-157.

[56] שחורי, **תל אביב שלי**, 281-361.

[57] העיר עצמה מנתה באותה התקופה כעשרים אלף איש.

[58] אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

[59] "ההתחרות בין 'הכח' ומכבי יהודה ת"א, 5 שערים ל'כח' נגד ה'מכבי' 1", **דאר היום**, 9 בינואר 1924, 3.

[60] אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

> המסובים הופתעו על־ידי המתנה אשר שלחה חברת "מספירו": הרבה קופסאות של סיגריות משובחות. בשם "המכבי" ברך את חברי "הכח" ה' [החבר] לוין אפשטיין בברכת "ברוכים הבאים". הוא הודה להם על בואם לארץ ועל השמחה שהכניסו בביאתם וגם בשביל הנקודה האחת שהרשו ל"מכבי" להשיג בשער אחד (צחוק). הוא מקוה שהבקור הזה יהיה ראשון לבקורים שיבואו אחריו. הוא מודה לחברת "מספירו" על המתנה היפה וגם לחברת "רענן" ששלחה גם היא שוקולד וסכריות ביחוד מן התוצרת האחרונה "הכח". ה' איסלר בשם "הכח" הודה על קבלת הפנים היפה. הנואם אינו מוצא מלים להביע בהן את רגשותיו הוא וחבריו ועל הרשם הרב שארץ־ישראל עשתה עליהם, רשם שלא קוו לו. ה' לוין אפשטיין מוסר בשם "המכבי" בתור זיכרון להתחרות את הבגד הכי ישן של המכבי, ובזה נגמר המשתה.[61]

ביקורה המיוחד של הכח וינה בתל אביב, שדיזנגוף הקדיש לו משאבים כה רבים, היה אירוע מכונן בהיסטוריה של הכדורגל הישראלי שהעניק דחיפה עצומה להתפתחות הכדורגל בארץ. הביקור המרגש הותיר רושם רב במשך תקופה ארוכה, ומקץ שנה חזרה הקבוצה לארץ ישראל לביקור שני, שעורר התרגשות מחודשת בתל אביב וביישוב היהודי כולו. במרכז הביקור השני שיחקה הכח וינה נגד נבחרת אנגלייה על מגרשה של מכבי ירושלים. במשחק גברו שחקני הכח על האנגלים 4-2. עוד משחק כדורגל התקיים במגרש העירוני בתל אביב ביוני 1925, אז אירחה תל אביב את קבוצת הכדורגל מכבי אלכסנדריה, וגם זכתה בניצחון נאה - 5-3.[62]

בד בבד עם התבססותה של מכבי ועם הביקורים של הכח וינה בתל אביב, ואולי גם בהשראתם, קמו עוד אגודות ספורט. בשלהי 1923 ייסדה קבוצת חברים קטנה ליד ועדת התרבות בתל אביב של הסתדרות העובדים הכללית בארץ ישראל, שהוקמה שנים אחדות קודם לכן (1920), קלוב ספורטיבי בשם "הפועל". זה היה הסניף הראשון, ואחריו הוקמו סניפים אחרים ברחבי הארץ. שנה וחצי לאחר מכן התפרקה האגודה, וביולי 1925 נוסדה מחדש.[63] בשנת 1926 הקימה ההסתדרות על שטח של 911 מ"ר שהקצתה העירייה ברחוב נחמני 4 את בית האגודה הספורטיבית "הפועל", ששימש למעשה קודם לכן משכן ועדת התרבות המרכזית של הסתדרות העובדים.[64] 12 שנה לאחר מכן, בתחילת ינואר 1938, נחשב סניף הפועל התל אביבי לגדול ביותר מקרב סניפי הפועל, ולפי המפקד הכללי שנערך באותה שנה עמד מספרם של כלל חברי "הפועל" בתל אביב על 1,572.[65]

לצד הפינה החמה שהייתה בליבו של דיזנגוף למכבי תל אביב, שבה ראה את גולת הכותרת של אגודות הספורט בארץ ישראל, הוא תמך גם בהתארגנויות אחרות. כך בראשית 1924 עמד

---

[61] שם.

[62] גולדברג ודבורין, **מאה שנים ראשונות**, 44.

[63] עמנואל גיל, **סיפורו של "הפועל"** (הקיבוץ המאוחד, 1977), 23. ראו גם אצל כפיר תאומים־פרנקל, **אדום עולה, אדום יורד: כיצד נעלמו משחקי 'הפועל'? 1928-1995** (יד טבנקין ויד יצחק בן צבי, 2024), 12-14.

[64] **ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה 5-1934,** שנה שישית, 7-9 (יוני-אוגוסט 1935), 102. ראו גם: "סניף הפועל בתל אביב בשנתו העשרים", בתוך **חוברת לכבוד נשף התעמלות במלאות 20 שנה לפועל תל אביב**, בעריכת אליעזר רייך (תל אביב: דפוס ספר, 1945), 11.

[65] **ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה תרצ"ח**, 151.

מאחורי התארגנות להקמת "קלוב ספורטיבי תל אביב", שמטרתו העיקרית הייתה "להמציא ולכונן מועדונים לכל מיני משחקי פנים וחוץ ספורטיביים, אתלטיקה, התעמלות, כדור רגל, טניס וכו' וכמו כן בשביל צופים וצופות ובשביל ילדים".[66] בתזכיר ובתקנות של היוזמה הספורטיבית החדשה שהקים דיזנגוף פורטה שורה של הצעות להקמת מגרשים:

> לפי מצב הרוח השורר כעת בקהל התל אביבי והיפואי וההתעניינות הרבה שהקהל מראה בספורט, יש תקווה שע"י עבודה תכופה ומתמידה של מייסדי החברה, אפשר יהיה לאסוף לפחות אלף מניות במשך של זמן קצר בערך. זה יתן את האפשרות לחברה לגשת תיכף לפעולה הכי חשובה והיא רכישת מגרש. המגרש לפי דעת מומחים בדבר, צריך להיות לא פחות מעשרים דונם [...] אנו פונים איפא, לכל תושבי תל אביב ויפו לתמוך במפעל החשוב הזה, לצעירים מהתועלת שיפיקו הם בעצמם בשעות המנוחה ולבאים בימים מהתועלת שילדיהם יפיקו הן בבריאות והן ברוח, על כולם החובה להשתתף ולחתום על מניות החברה, איש איש כפי יכולתו.[67]

הראשונים שחתמו לצידו של דיזנגוף על התזכיר ועל התקנות היו בין היתר יוסף אליהו שלוש, בנו של אהרן שלוש מנווה צדק וידידו של דיזנגוף; צבי נשרי, מפעילי ארגון המכבי; אליעזר זיגפריד הופיין, מנכ"ל בנק אפ"ק; וד"ר תאודור זלוציסטי, שהיה ידידו של דיזנגוף, חבר מועצת העירייה והנהלת העירייה וגם רופאו האישי באותם ימים. כאמור, בסוף שנת 1925 נפרד דיזנגוף מתפקידו כראש עיריית תל אביב, לאחר שבניגוד לדעתו מועצת העירייה, שבה היה באותם ימים רוב לסיעת הפועלים, החליטה לקיים יום לימודים ארוך בבתי הספר בתל אביב. דיזנגוף התפטר במפתיע לאחר שורה ארוכה של איומי התפטרות קודמים שלא מימש. את מקומו תפס סגנו, דוד בלוך, שהיה ראש סיעת הפועלים. במשך כשנתיים וחצי היה דיזנגוף מחוץ לעיריית תל אביב ומילא שורת תפקידים בהנהלת הסוכנות ובמועצת עיריית יפו, ורק לקראת סוף 1928 החליט לחזור ולהתמודד שנית על תפקיד ראש העירייה, ובראשית ינואר 1929 שב למשרתו.[68]

זמן קצר לאחר מכן חידש דיזנגוף, יחד עם סגנו ישראל רוקח, את פעילותו להקמת מתקני קבע ספורטיביים למכבי תל אביב. באמצע פברואר 1929 כבר החליט הוועד הפועל של העירייה להקצות מגרש להסתדרות המכבי עבור מועדון ואולם התעמלות,[69] וחודשיים לאחר מכן, לקראת סוף אפריל 1929, הוחלט על המיקום - המגרש בפארק בדרני, שבו רצו להקים מגרש כעשור קודם לכן. בהחלטת הוועד הפועל נאמר כי התנאי להקמה הוא "שבבניין זה ישמרו מחלול שבת", ולשם האיזון נקבע "כי אם תגיע דרישה מצד הפועל היא תקבל תשומת לב ותובא להחלטה".[70] בניין הספורט של מכבי תל אביב הוקם בסופו של דבר באמצע 1931 במימון המועצה למען המכבי בראשותו של ישראל רוקח. הבניין הוקם על שטח של כ־4,000 מ"ר כמבנה בסגנון

[66] קלוב ספורטיבי תל אביב בערבון מוגבל (יפו: דפוס האחים אליהו, יוני 1924), אעת"א, חטיבה 3, תיק 157.
[67] שם.
[68] להרחבה ראו אצל שחורי, "תקופת כהונתו של מאיר דיזנגוף", פרק ז': משברים ותקומה.
[69] פרוטוקול הוועד הפועל מיום 14 בפברואר 1929.
[70] פרוטוקול הוועד הפועל מיום 27 באפריל 1929.

הבין־לאומי (באוהאוס) על פי תכנונו של המהנדס העירוני יעקב שיפמן (בן סירה).[71] בספטמבר 1932 הוועד הפועל החליט לקרוא גם לרחוב מספר 81, שהוביל אל המגרש, וגם לבניין הספורט בשם "המכבי", ואת שמו של רחוב המכבי שהיה קצת צפונה משם לשנות לרחוב פרץ חיות.[72]

עוד קודם לכן, במחצית הראשונה של 1932, דנה מועצת העירייה פעמים אחדות בהתחייבות העירונית שנתנה למכבי תל אביב בדבר המגרש ובדבר מבנה נוסף, ובאפריל התקבל אישור לרכישת 3,000 אמה ממגרש ירושלימסקי לצורך הקמת הבניין לפעילות הספורטיבית של מכבי.[73] חודש לאחר מכן, במאי, המועצה החליטה לפעול להקמת שני מגרשי טניס באותו שטח הסמוך לפארק בדרני: "לסדר מגרש טניס מנדבת יולין כהן בתנאי שמכבי ישתתף בסך 100 לא"י ויאפשר סדור שני מגרשים".[74] בראשית שנות השלושים הקדיש הוועד הפועל גם כמה דיונים למגרש ספורט לצורכי אגודת הפועל,[75] ובדצמבר 1932 אישרה מועצת עיריית תל אביב הקצאת מגרש גם לאגודה זו בתנאים דומים לאלה שקיבלה מכבי תל אביב, בעיקר כאולם התעמלות.[76]

כרזת משחקי הכח וינה: באדיבות ארכיון מוזיאון הספורט היהודי העולמי - כפר המכביה
כרזת מרוץ הסוסים: באדיבות ארכיון עיריית תל אביב

[71] **ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה 1934-1935**, 102.
[72] פרוטוקול הוועד הפועל מיום 4 בספטמבר 1932.
[73] פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 14 באפריל 1932.
[74] פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 24 במאי 1932.
[75] פרוטוקול הוועד הפועל מיום 4 בפברואר 1930 ומיום 3 בפברואר 1931.
[76] פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 3 בדצמבר 1932.

ספורט ורחצה בים

מאיר דיזנגוף כאמור ראה בתל אביב לא רק מרכז ספורטיבי, אלא גם מוקד החיים הספורטיביים של ארץ ישראל כולה, לא רק בתחומי האתלטיקה והכדורגל. דחיפה ממשית לקידום התיירות והספורט בעיר נעשתה פחות משנה לאחר הפיכתה של תל אביב למועצה עירונית. באמצע 1921 התבקשה העירייה לאשר יוזמה של צמד משקיעים: סלומון גריגורוביץ' קרזנובסקי וקרוב משפחתו דוד איז'מוז'יק, שכיהן אז כסגנו של דיזנגוף בעירייה, יזמו את הקמת "הקזינו" - בית הקפה "גלי אביב" המפואר של ימי ראשית העיר, על שפת ימה של העיר (לימים בקצה רחוב אלנבי), בתכנונו של האדריכל יהודה מגידוביץ. דיזנגוף התלהב מהיוזמה ומהפיכת בית הקפה על שפת הים למוקד תיירות וספורט ימי, אישר את היוזמה ואף התיר להסיט את תוואי רחוב אלנבי לכיוון הים.[77] המקום נפתח לקהל בראשית 1923, ועד מהרה נהפך לאחד מאזורי הבילוי העיקריים של תושבי העיר ושל אורחים מחוצה לה. האזור הסמוך ל"קזינו" הפך מהר מאוד למוקד לרחצה בים, והעירייה יזמה את הקמתן של "מרחצאות" רשמיים במקום, לגברים ולנשים, שהופעלו בזכיינות.[78] מאוחר יותר הפכה פינה זו לאטרקציה תיירותית של ממש, כשמדי מוצאי שבת ניגנו במקום חינם לציבור תזמורת מכבי האש ואחריה תזמורת המשטרה.

בתחילה יזם דיזנגוף הקמת תחנת הצלה עירונית לא מקצועית במקום, אך לקראת קיץ 1923 החליט לשדרג אותה, בייחוד לאחר שמבנה המרחצאות הופרד מהקזינו ועבר לאחריותה של עיריית תל אביב. תשומת ליבו של דיזנגוף הופנתה לאברהם ליברסון, שחיין מצטיין ו"איש שרירים", שבאותם ימים ערך סבב של מופעי כוח ביישובים בארץ ישראל, וכונה בעיתונות "הגיבור" בזכות כוחו וזריזותו. ליברסון נולד ב־1901 בקרים ולמד שם בגימנסיה העירונית. עוד בהיותו נער התבלט כבעל יכולת טובה בשחייה וביתר ענפי הספורט. הוא היה מתאבק ומרים משקולות, ואת יכולתו פיתח בין היתר במכון להתעמלות ולתרבות הגוף של יצחק לנדוברג - הוא יצחק שדה, שלימים הפך למפקד הפלמ"ח הראשון. לפני מלחמת העולם הראשונה התפרנס ליברסון מהדרכת שחייה והתעמלות, וב־1921 עלה לארץ ישראל, הצטרף למורו יצחק שדה ושירת בגדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור, בעיקר במגדל שבגליל. במאי 1921, סביב המאורעות, השתתף בהגנה על יישובים יהודיים, ולאחר מכן ערך סיבוב ברחבי ארץ ישראל כדי להציג את כוחו הגופני החזק בשורה של תרגילים ומשימות, בין היתר הרמת פסנתר בכוח השיניים, משיכת חבלים וניתוק שרשראות. בעיתונות כונה גם "הגברתן", וזכה לפרסים ולפרסום. מאיר דיזנגוף, ששמע על כישרונותיו, הזמין אותו ב־1923 להיות המציל הראשון של תל אביב ומנהל תחנת ההצלה. ב"הארץ" סופר עליו כי "הספיק כבר להציל כמה נפשות מימה הסוער של יפו".[79] באוגוסט 1923 דיווח העיתון בגאווה על "הגברתן ליברסון שהציל מטביעה שני שוטרים אירלנדים שהתרחקו מהחוף והתחילו לטבוע".[80] ליברסון עתיד

[77] על שלבי הקמת בית הקפה "גלי אביב" ("הקזינו") ראו בהרחבה אצל אילן שחורי, **חלום שהפך לכרך: תל אביב, לידה וצמיחה: העיר שהולידה מדינה** (מהדורה ראשונה, תל אביב: אביבים, 1990), 368-370.

[78] ראו מעוז עזריהו, "'הטבע העניק לנו את הים': מתווה להיסטוריה תרבותית של חוף תל־אביב 1918-1948", **אופקים בגיאוגרפיה** 53 (2001): 95; וכן בפרק השני אצל קובי כהן־הטב, **לתור את הארץ: התיירות בארץ־ישראל בתקופת המנדט הבריטי 1917-1948** (ירושלים: יד יצחק בן־צבי, תשס"ז 2006), 53-58.

[79] **הארץ**, 30 ביולי 1923, 3.

[80] **הארץ**, 2 באוגוסט 1923, 2.

היה למלא את התפקיד יותר משלושים שנה, ובשנים 1927-1930 היה גם מורה לשחייה בגימנסיה הרצליה.[81]

תחנת ההצלה שניהל ליברסון פעלה במתחם הסגור של המרחצאות, אך תושבי תל אביב התרחצו גם במקומות אחרים, והעיתונות הייתה מלאה בידיעות על טביעות. ביולי 1923 התפרסמה במדור המכתבים של "הארץ" תלונה של תושבת שכונת תל נורדאו שרגזה על התשלום שהעירייה גובה מהמתרחצים במרחצאות, שלמעשה מבדיל בין עניים לעשירים. לטענתה, בשביל העשירים התקינה העירייה מרחצאות עם תחנת הצלה במחיר של גרוש מצרי, כך שהצלה יש רק למי שיכול לשלם:

> אולם מי שאין לו ואנחנו תושבי תל נורדוי שמול מגרשינו רוחצים מדי יום מאות איש, אנו כבר היינו עדי ראייה לכמה מקרי טביעה בים ואין מציל. אין כמעט שבוע ללא אסון. טבע נער בשם אבינועם טייטלסן רק שלא הייתה תחנה דרושה ברגע הנחוץ.[82]

במקרה או שלא במקרה כמה ימים לאחר פרסום המכתב החליט דיזנגוף על הקמת תחנת הצלה שנייה בחופי תל אביב, מול שכונת תל נורדאו, על יד בית המטבחיים הקטן שפעל במקום.[83] כמה חודשים לאחר מכן, לקראת שנת 1924, פרסמה העירייה מודעה לבחירת מציל שני לתחנה הראשונה, בהתאם לתוכנית שגיבש מפקד המשטרה חיים אלפרין. בראשית 1924 נבחר לתפקיד דוד ארליך, מפצועי בית העולים ביפו באירועי מאי 1921.[84] כמה שנים מאוחר יותר היה ארליך מעורב ביוזמה שהולידה את "החסקה" המיתולוגית של מצילי הים בחוף תל אביב: בראשית שנות השלושים הצטרף לצוות המצילים שלמה אלחסוף, צעיר חירש שהיה גם נגר בהכשרתו. על פי שרטוט של ארליך הוא בנה סירה שתתאים לצורכי המצילים, כשהוא שואב השראה מסירות דיג ערביות שטוחות שפעלו באותה תקופה. בניסיונות הבאים בנה ארליך סירה עם חרטום בשני הצדדים, כך שהמציל יכול היה לסובב את גופו ולחתור לצד השני במהירות. אלחסוף וארליך קבעו את מידות הסירה: 4.75 מטר אורך, 1.25 מטר רוחב במרכז, וגובהה באמצעיתה 25 ס"מ, מידות הקיימות עד היום. אחד המתרחצים הקבועים בים של תל אביב היה באותם ימים משה (שרתוק) שרת, לימים שר חוץ וראש הממשלה השני, שהיה קנאי ללשון העברית והציע לקבוע לחסקה את השם העברי - חמקה, אך הצעתו לא התקבלה.[85]

---

[81] בשלושים שנות פעילותו הציל ליברסון יותר מ־2,500 נפש מטביעה בים. בשנת 1953 זכה למדליית זהב מעיריית תל אביב. ראו "אברהם ליברסון", בתוך דוד תדהר, **אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו**, א-יט (מהדורה שנייה, תל אביב: ספריית ראשונים, 1958), ו, 2696-2697.

[82] **הארץ**, 23 ביולי 1923, 4.

[83] **הארץ**, 2 באוגוסט 1923, 2.

[84] בשלושים וחמש שנות עבודתו הציל ארליך קרוב ל־5,000 מתרחצים, ובדירתו בתל אביב שמר כ־3,000 מכתבי תודה שקיבל מהמתרחצים שהציל את חייהם (מבוסס על תדהר, "דוד ארליך", **אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו**, י, 3593). לפי שלמה שבא, במהלך שנות העשרים המאוחרות וראשית שנות השלושים נוספו למצילים אלה גם אברהם כץ, משה שרמן, אמיל אבנרי, יוסקה וייסמן ואהרון בראל (שנודע בתל אביב כמציל אהרונצ'יק). ראו שלמה שבא, **עיר קמה** (תל אביב: זמורה־ביתן, 1989), 154.

[85] שבא, **עיר קמה**, 128.

בשנות השלושים נבחר למנהל התחנה השנייה (מול חוף תל נורדאו) שחיין הכח וינה אריה כץ, שניהל אותה במשך ארבע שנים והציל את חייהם של 320 מתרחצים. קורות חייו מאירים עוד היבט בחיי הספורט של תל אביב - השחייה. כץ נולד בגליציה ב־1903 ומגיל שלוש גדל בווינה עם משפחתו. הוא בלט בענפי ספורט שונים, בעיקר בשחייה, והיה חבר נבחרת השחייה של הכח וינה. בראשית 1925 עלה לארץ ישראל והצטרף למחלקת השחייה של מכבי תל אביב בתור שחיין הנבחרת. הוא הרבה להתאמן בחוף הים של תל אביב והציל רבים מטביעה, וכך נודע שמו לראשי עיריית תל אביב. הם הזמינו אותו לנהל את תחנת ההצלה השנייה בחוף הים, בהתחלה בתור חובב ואחר כך בתור מציל רשמי. ב־1939 נפצע כץ באורח קשה בעת אחת מפעולות ההצלה, ובאפריל 1940 הוא נפטר מפצעיו.[86]

חשוב לציין שמאיר דיזנגוף פעל למען הפעילות הספורטיבית בחוף ימה של תל אביב כנראה גם מתוך המחשבה על תרבות הגוף ועל התרבות העברית במובנן הגיאוגרפי, שעה שלחוף הים ולשימוש בו נודעו משמעויות רבות. והוא לא היה היחיד שפיתח את הספורט ואת תרבות הגוף בחוף הים. דבר דומה, פחות או יותר, נעשה למשל בחוף של שכונת בת גלים העברית בחיפה.[87]

מרוץ סוסים וריצת מרתון

מאיר דיזנגוף לא רק אהב לצפות במשחקי ספורט ולסייע לאגודות השונות, אלא גם השתתף בתחרויות ואף עודד יוזמות של תחרויות. בראשית אפריל 1931, חודש לאחר אירועי יום הולדתו השבעים בתל אביב, ארגן את מרוץ הסוסים הראשון, שהתקיים על שפת הים. במימון המרוץ סייע לדיזנגוף חיים ליבוביץ, שכעשור קודם לכן היה ממקימי שכונת תל נורדאו, ובאותה שנה הקים בתל אביב את מפעל השמן "עץ הזית".[88] לקראת המרוץ ההיסטורי הפיצה עיריית תל אביב ברחובות העיר כרזה עירונית גדולה שבה נכתב בין היתר:

> בפעם הראשונה בתל אביב, מרוץ סוסים. על שפת הים בתל אביב בין משרד המשטרה [בקצה רחוב אלנבי] ובית הקברות הערבי [כיום גן העצמאות] משתתפים הרוכבים הכי טובים מהמושבות והכפרים היהודים, גרמנים ובדויים. 5 פרסים בצורת גביעית יחולקו למצטיינים. פרס ראשון יינתן ע"י ראש עירית תל אביב מר דיזנגוף. ההרשמה פתוחה עד הרגע האחרון, נרשמים להשתתפות במרוץ במשרדי מכבי האש ת"א. כרטיסים נמכרים אצל האחים אליהו רחוב הרצל 16 וע"י תחנת המשטרה שפת הים.[89]

[86] חבריו המצילים הוציאו לזכרו חוברת מיוחדת, ובה פורטו מעללי ההצלה שלו בחוף תל אביב, ואיך במשך ארבע שנים הציל כאמור 320 איש מטביעה. ראו ליפא לויתן, **השחיין והמציל התל אביבי, לזכר אריה כץ** (ארגון המצילים תל אביב, 1946), מאוסף אילן שחורי.

[87] ראו אצל אליה אתקין, **שכנים, שכונות, שכונתיות, החיים העירוניים בפלשתינה-א"י המנדטורית** (מאגנס, 2025), בתת־הפרק "חוף הים והמיזם הלאומי", 112-124.

[88] "בתל־אביב ויפו", **דאר היום**, 7 באפריל 1931, 4.

[89] כרזה עירונית מתאריך 28 במרץ 1931, ארכיונו האישי של מאיר דיזנגוף, אעת"א.

עיתונות התקופה התרגשה מאוד לקראת אותו מרוץ סוסים היסטורי, אף שבסופו של דבר היו בו לא מעט תקלות. כתב הספורט, ליפא לויתן[90] הביע את התרשמותו מהמרוץ בטור מיוחד, "מפנקסו של ספורטאי", שהופיע בעיתון "העם" וכן דיווח כי במרוץ צפו יותר מעשרת אלפי איש. בראש חבר השופטים עמד כמובן דיזנגוף עצמו, ולצידו היו בין היתר השומר אברהם שפירא, מפקד מתנדבי מכבי האש ומפקד המשטרה העירונית לשעבר חיים אלפרין, חיים ליבוביץ (כנזכר לעיל, הבעלים של המפעל "עץ הזית") וסגן המושל הבריטי. במקום הראשון במרוץ ל־1,200 מטרים זכה השוטר אליהו גורדון, והוא קיבל את הגביע מידיו של דיזנגוף (היו כמה מרוצים נוספים). לקהל לא הייתה אפשרות לצפות במרוץ כולו, אלא רק ב־200 המטרים האחרונים, ועל כך כתב לויתן כי החוף אינו מתאים למרוצים וכי הסדר היה לקוי. למרות זאת הוא סיכם את טורו בנימה אופטימית וקבע כי הקהל העצום שבא לראות את המרוץ הוכיח את ההתעניינות הרבה בספורט הרכיבה.[91] דיזנגוף עצמו אהב לרכוב על סוסים. הוא הקפיד להסתובב בעירו תל אביב על גבי סוסתו "מהירה", והיה חבר ואף נשיא כבוד של ברית הרוכבים בארץ ישראל - האגודה לפיתוח ספורט הרכיבה.[92]

שלוש שנים לאחר מרוץ הסוסים היה דיזנגוף מעורב גם ביוזמה לקיים בתל אביב את מרוץ המרתון הראשון, רעיון שהגו לראשונה בעלי כתב העת הבידורי של אותם ימים "כלנוע".[93] את מרוץ המרתון, שהתקיים בראשית פברואר 1934, שילב דיזנגוף בהכנות לחגיגות חצי היובל של תל אביב. הוא התעקש שהמרוץ יתחיל בפתח בניין עיריית תל אביב ברחוב ביאליק, והוא עצמו הזניק את שבעת הרצים שרצו את 42 הקילומטרים דרך שדות מקווה ישראל, ראשון לציון, נס ציונה ובחזרה.[94] וכך נכתב בין היתר בעיתונות התקופה: "תושבי תל אביב התפלאו בשמעם כי רצים 42 קילומטר ואיש את רעהו שאלו: היתכן? כל הזמן ירוצו!".[95] המנצח הגדול של התחרות, שקבע את הזמן 3:19 שעות, היה ולטר פרנקל, לשעבר אלוף אוסטרייה לריצות ארוכות ומי ששלט בנוף הריצות הארוכות בארץ ישראל.[96] בסיקור נרחב של המרתון בעיתון "כלנוע" דיווח ליפא לויתן שלצד פרנקל השתתפו במרוץ יצחק גלסברג ממכבי ובית"ר תל אביב, פועל בניין; מרדכי כהן ממכבי תל אביב; אדם ילובסקי ממכבי נס ציונה; אליהו תדרי, עצמאי; אהרון ויסמן, חבר מועדון האגרוף "בני ליאונרד"; ודב גינזבורג ממכבי חיפה.

> אחרי הפגנת הכוח של כמה מהמזנקים, היה זה פרנקל שתפס את ההובלה במסלול שיצא מהעיר, עבר דרך מקווה־ישראל, יאזור (כיום אזור) ראשל"צ ונס־

[90] על קורות חייו המיוחדים של הכתב ועסקן הספורט ליפא לויתן ראו אצל אודי כרמי וענת קדרון, **עיתונות ספורט ופוליטיקה בארץ ישראל המנדטורית: סיפורו של ליפא לויתן** (מוסד הרצל לחקר הציונות - אוניברסיטת חיפה, 2026).

[91] ליפא לויתן, "מפנקסו של ספורטאי: מרוץ סוסים בתל אביב", **העם (ירושלים)**, 15 באפריל 1931, 3. ראו גם "בתל־אביב ויפו", דאר היום, 7 באפריל 1931, 4; מ' בניהו, "בספורט", **הארץ**, 26 באפריל 1931, 3.

[92] תעודת חבר של מאיר דיזנגוף מ־2 בנובמבר 1932, ארכיון אישי דיזנגוף, אעת"א; וכן נאוה שרייבר, אוצרת וגניה דולב, עורכת, **"יחי ראש העיר מאיר דיזנגוף!"** (תל אביב: מוזיאון ארץ ישראל, 2009), 45, קטלוג תערוכה.

[93] "בספורט: מרוץ המרתון הראשון", **עתוננו לילד ולנער**, 23 בפברואר 1934, 11.

[94] ליפא לויתן, "המרתון הראשון בארץ", **כלנוע**, 25 בפברואר 1934, 6-11, באדיבות ארכיון מכון וינגייט ע"ש צבי נשרי, לתולדות החינוך הגופני והספורט בישראל.

[95] "בספורט: מרוץ המרתון הראשון", **עתוננו לילד ולנער**, 23 בפברואר 1934, 11.

[96] "תל אביב נס ציונה בריצה הלוך ושוב", **דבר**, 2 בפברואר 1934, 3.

> ציונה. תדרי תפס את הבטן בכאבים כבר בקינג ג'ורג' והתלונן על דקירות בצד. ילובסקי פרש בדרך מיאזור לבית־דגן. כהן אכל בדרך יותר מתריסר תפוזים ולא סיים את הריצה".[97]

על טקס חלוקת הפרסים הרחיב לויתן:

> באולם העתון "כלנוע" התאספו על כוס תה הרצים, השופטים וכל אלו אשר יזמו במרתון הראשון. במסיבה זאת נמסרו ע"י מערכת כלנוע הפרסים והתעודות למנצחים. פרס ראשון, גביע גדול, שנתן מר פרידלנדר ושותפיו מתוצרת בית החרושת שלהם, נמסר לולטר פרנקל. פרס שני גביע, שניתן ע"י בית המסחר למכשירי ספורט "סטודיו" נמסר ליצחק גלסברג, ופרס שלישי, פלקיטה ספורטיבית, נמסרה למרדכי כהן.[98]

נוסף על ניסיונותיו לקבוע את תל אביב כמרכזה של ארץ ישראל, פעל דיזנגוף כדי להפוך את תל אביב למרכז בין־לאומי.

דיזנגוף ומשחקי המכביה

בסוף שנות העשרים נפלה לידיו של דיזנגוף הזדמנות פז ליצור אירוע בין־לאומי ראשון עם התגבשות הרעיון לקיים אולימפיאדת ספורט בין־לאומית ליהודים, לאחר שכבר עשור קודם לכן הופיעו בעיתונות היהודית הגרמנית מאמרים שעוסקים בצורך לערוך משחקים עולמיים של נוער יהודי, מעין אולימפיאדה זוטא. [99] תוכנית ספורטיבית גובשה בהמשך על ידי מכבי. בקונגרס הציוני ה־12, שהתקיים בספטמבר 1921 בקרלסבד (כיום קרלובי וארי) שבצ'כוסלובקיה, נוסדה ההסתדרות העולמית של תנועת המכבי, וב־1922 כונסה בארץ ישראל אספת היסוד של הסתדרות המכבי (כאמור, מכבי בארץ ישראל הוקמה ב־1912 בגימנסיה הרצליה, עוד לפני תנועת מכבי העולמי).[100] שנים ספורות לאחר מכן הספורטאי התל אביבי, חבר מכבי יוסף יקותיאלי, שכזכור היה מיוזמי הגעתה של הכח וינה לתל אביב, עשה את הצעד המעשי הראשוני למימוש חזון זה. באמצע שנות העשרים כבר החל לגבש את רעיונו לקיים אולימפיאדה יהודית, ובאמצע 1929 דיווח העיתון "דבר" כי ביולי עתיד יקותיאלי לצאת לקונגרס של מכבי העולמי, שם ירצה "על סידור המכביאדה בארץ ישראל". [101] יקותיאלי ביקש לקיים את רעיונו לאולימפיאדה יהודית במלאת 2,000 שנה למרד בר כוכבא, שעל פי חישוביו אמור היה להיות באביב תרצ"ב (1932). [102]

ביולי 1929 השתתף יקותיאלי בקונגרס של מכבי העולמי במהרישׁ־אוסטרו (אז צ'כוסלובקיה), ושם פירט לראשונה את הצעתו לקיום המכביה הראשונה באביב 1932.[103] בין היתר הוא הכריז:

---

[97] ליפא לויתן, "המרתון הראשון בארץ", **כלנוע**, 25 בפברואר 1934, 6-11.

[98] שם.

[99] חיים ויין, **המכביות בארץ ישראל** (ההסתדרות העולמית מכבי ומכון וינגייט לחינוך גופני, 1980), 10.

[100] שם, 11.

[101] "בעניין המכביאדה", **דבר**, 19 ביוני 1929, 4.

[102] ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 16.

[103] שם.

> המכביה, כינוס הספורט העולמי שלנו, תשמש לנו מבחן כוחות ועליה במדרגות חנוך הספורט ועל פי תוצאותיה נכונן צעדינו בעתיד. מלבד מבחן הספורט, תשמש המכביה מבחן לאומי למאות ואלפי הצעירים העבריים אשר יעלו לארץ ישראל לקחת חלק בה. הם ישאפו את אויר המולדת, יאזינו לשפת עמם הקמה לתחייה וישובו לגולה מלאי עוז ומרץ להמשיך בעבודת עמם. עד בוא זמנם לעלות ארצה[104]

מאורעות תרפ"ט, שהחלו באוגוסט 1929, עיכבו במידה מסוימת את ההכנות, ואולם לאחר שנרגעו הרוחות, בערב שבועות תר"ץ (1930), יצאה לאירופה משלחת ראשונה של רוכבי אופנועים לעודד את הקהילות השונות להשתתף במאורע ההיסטורי החשוב.[105] פרטי ארגון המאורע סוכמו בקונגרס נוסף של המכבי שהתכנס בראשית 1931 בפראג,[106] שם הוחלט בין היתר כי יהושע אלוף ממכבי ארץ ישראל יהיה הכוח המניע בארגון תחרויות הספורט של המכביה. אלוף (וולפיאנסקי) נולד ב־1900 ברוסיה הלבנה, ובשנת 1912 שלחו אותו הוריו ללמוד בגימנסיה הרצליה. שנתיים לאחר מכן חזר לביקור באירופה, אך בשל מלחמת העולם הראשונה הוא לא יכול היה לשוב לארץ ישראל. רק ב־1920 עלה בשנית. הוא הצטרף ל"הגנה" והחל להתמקד בפעילות ספורטיבית, בין היתר בתור מורה לחינוך גופני בגימנסיה הרצליה. לאחר השתלמות בדנמרק מונה אלוף למאמן הראשי של מכבי תל אביב באימון גופני והיה חבר ההנהגה הארצית של מכבי. אז גם הופקד על ארגון התחרויות של המכביה הראשונה. באמצע שנות השלושים כיהן מטעם הוועד הלאומי בתפקיד המפקח הראשי על החינוך הגופני בבתי הספר והיה ממקימי ההתאחדות לספורט והוועד האולימפי הארץ ישראלי.

באמצע 1931 יצאה לאירופה משלחת שנייה של רוכבי אופנועים לעודד את ההשתתפות במכביה, ואליהם התלוותה מכונית שבה אחדים מראשי המכבי. באירוע שכונה "תל אביב-לונדון" גמאה המשלחת 9,375 קילומטרים - היא עברה בין היתר בערים קהיר, סלוניקי, סופיה, זגרב, וינה, פרנקפורט, פריז ולונדון והביאה את בשורת המכביה שעתידה הייתה להיערך באביב 1932.[107]

מאיר דיזנגוף, שבאותם ימים כבר חזר ללשכת ראש העירייה, תמך ביוזמתו של יקותיאלי וראה בתל אביב את המקום המתאים ביותר לקיום התחרויות. אף שראשי מכבי ישראל בדקו גם את האפשרות לקיים את התחרות בירושלים, לחצו של דיזנגוף והבטחתו לסייע היו מהגורמים העיקריים להחלטתם לקיים את האולימפיאדה הספורטיבית היהודית בתל אביב.[108] לאיש הקשר בין מארגני המכביה לעיריית תל אביב מינה דיזנגוף את סגנו ישראל רוקח, שהיה מקורב לבעלי תפקידים בכירים במכבי ישראל ובין היתר כיהן כאמור בתפקיד יושב ראש המועצה למען המכבי. בישיבת מועצת העירייה שהתקיימה באוגוסט 1931 ודנה לראשונה במכביה ביקש דיזנגוף מרוקח לוודא שתחרויות המכביה יתקיימו במרץ 1932, כדי שישתלבו בחגיגות

[104] העתק נאומו של יוסף יקותיאלי מקונגרס מכבי העולמי, אעת"א, חטיבה 1, תיק 48 (סימול חדש: 0048-110), וכן אצל ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 16.
[105] ויין, שם, 18.
[106] שם.
[107] ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 20.
[108] ראו סדרת התכתבויות בין מאיר דיזנגוף לראשי מכבי ישראל, אעת"א, חטיבה 11, תיק 48 (סימול חדש: 110-0048).

העדלידע בפורים וביריד המזרח,[109] תערוכה בין־לאומית שהתקיימה בתל אביב החל ממחצית שנות העשרים.[110] עד סוף 1931 קיימה מועצה העירייה שורה ארוכה של דיונים בנוגע למכביה ולמועד התחרויות.[111]

לחברי מועצת הכבוד להכנת המכביה נבחרו מאיר דיזנגוף, חיים נחמן ביאליק, מנחם אוסישקין ועוד כמה נכבדים.[112] ארגונה המעשי היה באחריות הוועדה לענייני המכביה שהקימה מכבי ארץ ישראל, שבישיבותיה השבועיות שימש ישראל רוקח נציג של העירייה. בישיבתה הראשונה של הוועדה סוכם על דעת כל הנוכחים כי המכביה תתקיים בתל אביב, ולא בירושלים,[113] אולם אחת הסוגיות שנדונו בה ארוכות בעיקר בסוף 1931 הייתה המקום המדויק שבו ייערכו המשחקים. לאחר דין ודברים סוכם כי המשחקים ייערכו במגרש הכדורגל של מכבי תל אביב, באותם ימים "מגרש הדקלים", שהיה בגבול תל אביב ויפו, והוחלט לפנות למהנדס עיריית יפו לקבלת אישור להגדלה זמנית של המגרש.[114] היו שסברו כי המגרש אינו מתאים, ולפיכך הדבר נדון שוב, אבל גם בישיבות הוועדה מסוף ינואר 1932 ההחלטה שבה ואושרה: "ההחלטה בדבר עריכת המכביה על מגרש המכבי בת"א נשארת בתוקף, וצריך לגשת בהקדם הכי אפשרי להכשרתו".[115]

על אף ההחלטה גברו הקולות המתנגדים לשימוש במגרש, ואכן התברר שיהיה קשה מאוד להכשירו. פחות מחודשיים לפני פתיחת המשחקים, בראשית פברואר 1932, הועלתה בהתייעצות עם רוקח האפשרות לערוך את המשחקים בשטח בשדה קטן ששימש למרוץ סוסים בקרבת שפך הירקון. את הסוגיה העלה רוקח בישיבה מיוחדת של הוועד הפועל של מועצת העירייה ב־4 בפברואר, ובתמיכתו של דיזנגוף סוכם כי "נרשמת ההצעה לסדור המכביה על אדמת המחלול המיועדת לסדור אצטדיון ומוסרים לרוקח להכין חוזה".[116] יום לאחר מכן התקבלה על כך גם החלטה רשמית בוועדת המכביה: "הוחלט לבטל החלטה שנתקבלה בוועדה ב־24 בינואר וב־29 בדבר עריכת המכביה על מגרש מכבי תל אביב. המכביה תיערך על המגרש שעל חוף הירקון

[109] פרוטוקול המועצה הרביעית של עיריית תל אביב מיום 18 באוגוסט 1931.

[110] יריד המזרח החל כיוזמה פרטית וזכה לחסות עיריית תל אביב, בעיקר מצידו של דיזנגוף מתוך חלומו הגדול למתג את תל אביב כמרכז הירידים והתערוכות של ארץ ישראל, אם לא של המזרח התיכון כולו. בתחילה - יולי 1923 - הייתה זו תערוכה קטנה בהשתתפות 16 מציגים ביוזמה של העיתון "מסחר ותעשיה". ב־1925 היא קיבלה את השם "התערוכה והיריד של המזרח הקרוב בארץ ישראל". תערוכה גדולה התקיימה ב־1929 בשטח גדול במזרח העיר, אזור שלימים יהפוך לתחנה המרכזית הישנה. ב־1932 קיבלה התערוכה את השם "יריד המזרח", ועוצב לה סמל דמות הגמל המעופף. ב־1934 סייע דיזנגוף לקיים את התערוכה בצפון העיר סמוך לשפך הירקון, וזו הייתה התערוכה הגדולה ביותר שידעה תל אביב: הציגו בה 2,900 מציגים מ־32 מדינות, וביקרו בה יותר מ־600 אלף איש, כפול ממספר תושביה היהודים של ארץ ישראל באותה שנה, שעמד אז על כ־300 אלף, ופי שישה ממספר תושבי תל אביב, שבאותה שנה חצה את ה־100 אלף. התערוכה זכתה לשבחים רבים ברחבי העולם ומוקמה כאחת המרכזיות בעולם באותה שנה. להרחבה נוספת ראו אצל אילן שחורי, **מאיר דיזנגוף האיש ועירו**, הפרק התשיעי: "הפיכתה של תל אביב מעיר לכרך, המפעלים הגדולים לקשר עם העולם הגדול" (הוצאת פרדס [בדפוס]).

[111] ראו למשל פרוטוקול מועצת העירייה מ־1 בספטמבר 1931, פרוטוקול דיון רחב שהתקיים ב־29 באוקטובר 1931 ופרוטוקול מועצת העירייה מיום 4 בנובמבר 1931.

[112] ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 64.

[113] פרוטוקול ועדת המכביה מיום 9 בנובמבר 1931, מובא אצל ויין, שם, 64.

[114] באותה תקופה שכן מגרש הכדורגל של מכבי תל אביב, שכונה "שדה הדקלים", ממזרח למושבה הטמפלרית של יפו וסמוך לשכונת מכבי. את השכונה הקימה ב־1925 אגודה שיתופית של קבוצת מהגרים יהודית שרכשה שטח של כעשרה דונמים בפינת הרחובות אליפלט והרבי מבכרך של היום, והקימה שם כמה צריפים למגורים.

[115] פרוטוקול מספר 8 של ועדת המכביה מיום 29 בינואר 1932, מובא אצל ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 69.

[116] פרוטוקול הוועד הפועל של המועצה הרביעית מיום 4 בפברואר 1932.

הידוע בשם מגרש מרוץ הסוסים".[117] פחות משבוע לאחר מכן אישרה ישיבת הנהלת העירייה, על פי הצעתו של דיזנגוף, להקים את האצטדיון על אדמת המחלול: "בהתחשב עם העובדה שע"י שנוי המקום צריך המכבי להגדיל את ההשקעה להכשרת המגרש מחליטים להציע לוועד הפועל למסור את המגרש הנ"ל בחכירה למשך שלוש שנים ולהחזיר למכבי את ההפרש בהשקעה".[118] כבר ב־10 בפברואר דיווח "דאר היום":

> לאחר מו"מ ארוך בין הנהלת העירייה לבאי כל אגודת המכבי והודות ללחץ דעת הקהל שהובעה במועצה וב"דאר היום" הוחלט כי המכביה תיערך על מגרש מרוצי הסוסים ע"י הירקון ולא במגרש המכבי כפי שחשבו מקודם. ועדת מרוצי הסוסים מסרה את זכותה על המגרש לעירית תל אביב שלקחה על עצמה התחייבות להשתתף בסדור הגדר באורך של 300 מטרים. אתמול החלו כבר פועלים רבים לעבוד בהקמת הגדר סביב למגרש והעבודה מתנהלת במרץ רב תחת פקוחו של מהנדס העיריה מר שיפמן.[119]

בזיכרונותיו טען אלכסנדר רוזנפלד - נשיא כבוד של מכבי בליטא החל מ־1929 וחבר נשיאות המכבי העולמי שגייס בעולם כספים למען המכביה - כי כבר ב־1930 בעת ביקורו בארץ ישראל שוטט עם מהנדס עיריית תל אביב יעקב שיפמן, עם יוסף יקותיאלי ועם יושב ראש מכבי תל אביב יצחק ציזלינג בחולות הים באזור שפך הירקון בחיפוש אחר מקום מתאים.[120] לטענתו, כבר אז איתרו יחד מקום בשטח החולות והציבו בו דגל כחול לבן לסימון המקום המתאים להקמת האצטדיון.[121] ואולם אף שאכן ביקר בארץ ישראל ב־1930, נראה שתאריך הביקור בשפך הירקון אינו מדויק.

פחות משבעה שבועות לפני המועד שנקבע לפתיחת המשחקים - 28 במרץ 1932 - החל המרוץ להקמת האצטדיון החדש, מרוץ שהסתיים רק בשעות האחרונות לפני הפתיחה. עיריית תל אביב חתמה הסכם עם ממשלת המנדט לחכירה של 90 דונם במקום לצרכים ספורטיביים, ומהם הקצתה 40 דונם למכבי להכשרת האצטדיון. רק ב־15 בפברואר, לאחר תכנון מוקדם של מהנדס העירייה שיפמן שנעזר באדריכל גולדשטיין ובאדריכלית ג'ניה אוורבוך, החל יישור החולות בשטח המיועד. העבודה נעשתה במהירות שיא בהשתתפות כ־70 פועלים שעבדו כמעט יומם ולילה. במקום הוכשרו מגרש למשחקים ולטקסים, מסלולי ריצה ומקומות ישיבה ל־6,000 איש, מהם 650 מקומות מקורים, וכן מקום עמידה ל־15,000 איש.[122] ב"הארץ" דווח כי העבודות להקמת האצטדיון עלו 2,000 לירות ארץ ישראליות מכספי המכביה, ועם הקמתו נבנה גם "כביש הצפון" שחיבר אותו לשכונות הצפוניות שהתפתחו באותה תקופה בתל אביב.[123] "האצטדיון -

[117] פרוטוקול מספר 9 של ועדת המכביה מיום 5 בפברואר 1932, מובא אצל ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 70.
[118] פרוטוקול הנהלת העירייה מיום 11 בפברואר 1932.
[119] "'המכביה' תערך ע"י הירקון", **דאר היום**, 10 בפברואר 1932, 3.
[120] אלכסנדר רוזנפלד, "המכביה הראשונה: זיכרונות". מאמר שתוכנן להתפרסם בספר תל אביב ב, בהוצאת עיריית תל אביב, אבל הספר לא יצא לאור, אעת"א, מיכל 504, תיק ב, מאמר 12.
[121] שם.
[122] "המכביה הראשונה תפתח היום בתל אביב", הארץ, 29 במרץ 1932, 1.
[123] שם.

שהוא רכושה של עיריית תל אביב אשר נמסרה [כך במקור] לרשות המכבי לשנים אחדות - עושה רושם, כביר, מראה הים מצד אחד והסביבה עם הרי יהודה מצד שני מוסיף למקום חן ויופי".[124] בפועל נחתם החוזה הרשמי בין הנהלת עיריית תל אביב לנשיאות מכבי העולמית רק לאחר תום משחקי המכביה, בראשית אפריל 1932. דיזנגוף, רוקח ושושנה פרסיץ חתמו מצד העירייה, ומצד מכבי העולמית חתמו ד"ר הרמן ללבר וד"ר אלכסנדר רוזנפלד.[125]

תל אביב התרגשה מאוד לקראת פתיחת משחקי המכביה, ודיזנגוף החליט להעניק לאירועים את כל החגיגיות הדרושה כיאה לאירוע בין־לאומי ראשון בעיר העברית. בישיבת מועצת עיריית תל אביב סוכם לפי הצעתו כי העירייה תיקח על עצמה את סידור קבלת הפנים של כל משתתפי המכביה בערב הראשון לבואם, קרי 28 במרץ.[126] האירוע רב הרושם נערך בבית העם, והאורח המרכזי היה כמובן מאיר דיזנגוף, שהביע את התרגשותו מהמעמד ומהאירוע בנאום מלא פתוס. בין היתר אמר:

> העיר תל אביב עם חמישים אלף תושביה ואלפי אורחיה מברכת אתכם לבואכם ארצה ישראל, ולהתאספותם כיום בתוך קרייתנו לכנוס העולמי הראשון - למכביה. מכל כנפות תבל, מ־27 ארצות ומכל התפוצות הגולה באתם הנה לראות את אשר פעלו ויצרו חלוצי עמנו בארץ מולדתו במשך חמישים שנות עבודת התחיה, ולהראות לנו ולכל העולם את כח גבורתו ומרצו של הדור הצעיר המאורגן בארצות פזורינו, תחת הדגל ההיסטורי, המסורתי והלאומי, המכבי המהולל [...] תושבי תל אביב שמחים מאוד לקבל את חברי המכבי בעירם ובבתיהם ומבקשים אותם לחשוב את עצמם כאילן היו בבתיהם הם, כי עירנו היא הפנה היחידה בעולם אשר בה כל יהודי יוכל לחשוב את עצמו כאילו הוא בביתו. העיר הזאת בת 23 שנבנתה מן המסד ועד הטפחות בידיים, בכסף ובמרץ יהודים מראה לכם מה יכולים לעשות אחינו כשאין איש מפריע בעם וכשהם מרגישים קרקע מולדת תחת רגליהם. תל אביב בבנייניה, בתעשייה, בסחורה בחגה ובתרבותה מציגה לפניכם סימפוניה נפלאה של רצון, מרץ ואמונה שהתגלמו באבנים, בתוצרת, במוסדות החינוך, בעבודה ובתנועה. התפתחותה המהירה והמוצלחת של עירנו מוכיחה לכם איזה מפעלים כבירים מוכשר הגניוס היהודי, אם רק יהיה בו הרצון והאמונה. ובשובכם לארצותיכם ולבתיכם, הגידו נא לאחינו באשר הם שם, שפה בארצנו ובתל אביב, עובדים חלוצי הישוב בסלול דרכים ובהכנת הקרקע לעולים מן הגולה, שאנו מחכים לאחינו שיבואו להשתתף איתנו בבניין וביצירה הלאומיים.[127]

[124] שם.

[125] חוזה בין הנהלת עיריית תל אביב למכבי העולמי מיום 6 באפריל 1932, אעת"א, חטיבה 110, תיק 48 (סימול חדש: 0048-110 48).

[126] פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 15 בפברואר 1932.

[127] הנאום המלא נמצא באעת"א, חטיבה 110, תיק 48 (סימול חדש 0048-110), וכן בכתבה "תל־אביב מקבלת את פני המכבים בבית־העם", **הארץ**, 29 במרץ 1932, 1. ראו גם "קבלת הפנים הנהדרה בבית העם לאורחי־המכביה", **דאר היום**, 30 במרץ 1932, 3.

גם בנאומו זה ובדבריו לספורטאים המכבים חרג דיזנגוף מכובעו כראש עיריית תל אביב ודיבר אל האורחים כמנהיג לאומי בולט, תפקיד שאף שלא הצליח למלא באופן רשמי, התייחס אל עצמו כמי שממלא אותו.

ביום פתיחת המכביה רעשה העיר וגעשה. המלאכה הושבתה וכל החנויות נסגרו. היטיב לתאר את האווירה החגיגית מי שהיה שנים רבות עורך "ידיעות עיריית תל אביב" הסופר א"ז בן ישי, שבזיכרונותיו כתב בין היתר:

> העיר תל אביב על בנייניה וסוכותיה ואילנותיה וכל אשר בה כאילו לבשה נעורים. ריח חריף ומשכר של פרחי תפוחי זהב, הממלא בימים אלה את חלל העיר, מוסיף על הרגשת החג, צפירות אוניות המתקרבות לחוף יפו, מבשרות פעם בפעם, את דבר בוא אורחים חדשים מתפוצות הגדולה מכל קצוי תבל [...] רחובותיה הראשים של העיר הומים. פנים חדשות, בהם גם של לא יהודים, תיירים, צליינים אנשי אוניות בבגדי שרדם.[128]

עשרות אלפים התקבצו באותו יום ברחובות הראשיים, ואלפים אחרים עמדו על גגות הבתים לצפות בתהלוכת המכבים בדרכה מחצר גימנסיה הרצליה צפונה, דרך אחד העם, אלנבי, בן יהודה עד מגרש המכביה. שלט ענק הונף ברחוב אלנבי: "נשמה בריאה בגוף בריא" מצד אחד, ובצד השני "ברוכים הבאים למכביה הראשונה".[129] עיתון "הארץ" דיווח כי ראש העירייה מאיר דיזנגוף עבר ברחובות העיר בבגדים לבנים ורכוב על סוסתו.[130] בחצר הגימנסיה המונים קיבלו אותו בתרועות וקראו: "יחי דיזנגוף ויחי ראש העיר". התהלוכה החלה בשעות אחר הצוהריים המוקדמות ובראשה תזמורת המכבי: "אלפי בחורי ישראל זקופי קומי מפזורי גולה ומארץ ישראל עברו בסך לבושים מדיהם. מדי לבן ותכלת, ארבעה־ארבעה צעדו בסך. בראש התהלוכה יהושע אלוף אחריו שני סייפנים בחרבות שלופות, בין היתר כציון לעליית הספורטאים לארץ ישראל באותה תקופה".[131]

אחריהם הלכו חברי הנהלת מכבי, לפי דיווח ב"הארץ".[132] בשעות אחר הצוהריים של אותו היום החל הטקס המרשים באצטדיון, שרק שעות אחדות קודם לכן הושלמה עבודתו. במה גדולה ניצבה ביציע המרכזי, ועליה דגל עברי וסמל עיריית תל אביב עם הכתובות: "אבנך ונבנית" ו"שער ציון". על במת הכבוד ניצבו כמובן ראש עיריית תל אביב מאיר דיזנגוף, שראה באירוע חגיגה גדולה שלו עצמו ושל עירו תל אביב, סגנו ישראל רוקח, לורד מלצ'ט ונציב המחוז קרוסבי. שלוש תקיעות חצוצרה בישרו על הפתיחה הרשמית, ויונים לבנות הופרכו כסמל לשלום ולדרור.[133]

חמישה ימים נמשכו התחרויות, עד 2 באפריל 1932. דיזנגוף היה גאה בכך שתל אביב שלו

[128] א"ז בן ישי, "מימי המכביה הראשונה, מתוך רשימות יומן", בתוך **מורה דרך: המכביה השניה** (הסתדרות עולמית מכבי, אביב תרצ"ה), 8-11.

[129] "המכביה הראשונה נפתחה אתמול בת"א", **הארץ**, 30 במרץ 1932, 1.

[130] שם.

[131] להרחבה ראו אודי כרמי, "עולים לסייף: תפקידו ומקומו של הסיוף בתרבות פנאי של עולים 1925-1975" (עבודת גמר לתואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, 2012), בעיקר בפרק הרביעי, 83-118, וכן בספרו **ספורט בהגירה** (תל אביב: רסלינג, 2013).

[132] "המכביה הראשונה נפתחה אתמול בת"א", **הארץ**, 30 במרץ 1932, 1.

[133] "אתמול בשעה שלוש וחצי נפתחה המכביה הראשונה לקול התקווה", **דאר היום**, 30 במרץ 1932, 1.

אירחה בפעם הראשונה אירוע בין־לאומי שזכה להצלחה גדולה כל כך ושידיעות עליו פורסמו בעיתונות ברחבי העולם. בתום המשחקים כתב מכתב תודה נרגש לראש הנשיאות העולמית של המכבי, ד"ר הרמן ללבר, ובין היתר כתב:

> הופעת המכבי העולמי ושהותו בתוכנו, סידוריו, משחקיו, ארגונו והליכותיו הכניסו אל תוך הסביבה שלנו חיים ותנועה, גאון ותקווה, עידוד בכוח עמנו ואמונה בהצלחת מפעלינו. ימי המכביה הראשונה בתל אביב השפיעו השפעה עצומה על כל הנוער שלנו ועל כל אלה העתידים להיות לוחמים בעד עמנו בערי אלוהינו.[134]

דיזנגוף זכה להוביל בתל אביב גם את משחקי המכביה השנייה, שנערכו שלוש שנים לאחר מכן, באפריל 1935.[135] הוא עצמו נבחר מבעוד מועד ליושב ראש הכבוד של המשחקים,[136] ואת התרגשותו לקראתם היטיב לבטא בפתח חוברת מיוחדת שהפיקה מכבי העולמית לקראת האירוע. בין היתר כתב, בעודו מתייחס למצבם של יהודי אירופה, בייחוד בגרמניה:

> המכביה הראשונה אשר התקיימה בשנת 1932 הייתה לה חשיבות מרובה, היות והיא כינסה בפעם הראשונה למקום אחד את חלוצי הספורט העברי מתפוצות הגולה וגילתה לעולם כלו שעם ישראל, הנה אומנם עם הספר, אבל גם עם שרירים [...] המכביה השנייה שתתקיים בשנת 1935 חשיבותה מרובה יותר, כי משתתפים בה באי כח כל שדרות העם והיא תתקיים בזמן שנוכל להראות לפני הבאים ארץ פורחת, הודות לעמלו ומרצו של עם ישראל ועיר גדולה לאלוהים ההולכת ומתרחבת ומתפתחת מיום ליום [...] חשיבות יתרה למכביה השנייה, המתקיימת בעת שמכריזים בכל ארצות הגדולה, כי הגזע היהודי הוא גזע נפסד ופסול ואינו מוכשר לשום עבודה פרודוקטיבית ויצירה עליונה.[137]

דיזנגוף עשה ככל יכולתו לארח את המכביה הראשונה בתל אביב כאירוע בין־לאומי ראשון בעיר העברית הראשונה, וכך עשה גם באירוח המכביה השנייה, שלוש שנים מאוחר יותר. בכך הצטרפו משחקי המכביה בתל אביב לשורה של מפעלים לאומיים - בעיקר יריד המזרח - שהוא עצמו פעל כדי שיתגבשו ויתנהלו בעיר כחלק משאיפתו להפוך אותה למרכז הלאומי של ארץ ישראל.

היבט אחר ביחסו של מאיר דיזנגוף לספורט העברי אפשר למצוא גם בכבוד הרב שהעניק לספורטאי ארץ ישראל שהשתתפו בתחרויות בין־לאומיות בארצות שונות. כך למשל בספטמבר 1934 הוא ערך קבלת פנים חגיגית למשלחת בת 11 ספורטאיות שהשתתפו במשחקי הספורט הבין־לאומי לגברות ה־4 בלונדון (אולימפיאדת הנשים). הספורטאיות הארץ ישראליות אומנם לא זכו במדליות ולא השיגו הישג רציני כלשהו, אך דיזנגוף העניק לכל אחת מהן מדליה מיוחדת כהוקרה על השתתפותן במשחקים ואף הצטלם עימן בתמונה משותפת.[138]

---

[134] ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 61.

[135] התחרויות התקיימו בין 2 ל־7 באפריל 1935 - גם הפעם באצטדיון המכביה בשפך הירקון.

[136] ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 129.

[137] מאיר דיזנגוף, "לקראת המכביה", בתוך **מורה דרך: המכביה השניה** (הסתדרות עולמית מכבי, אביב תרצ"ה); וגם מ. דיזנגוף, "המכביה השנייה", דאר היום (תוספת גיליון המכביה השנייה), 2 באפריל 1935, 1.

[138] חיים קאופמן, "כבוד ויוקרה בלא הישגים", **עת־מול** 202 (2008): 6-10. על המשחקים עצמם ראו כתבות של ליפא לויתן, למשל, "אולימפיאדת הנשים בלונדון", **הירדן**, 12 בספטמבר 1934, 3.

מאיר דיזנגוף (שני מצד שמאל) צופה במשחקי הספורט לכבוד יום הולדתו השבעים.
אוסף מוזיאון ארץ־ישראל, הצלם: אברהם סוסקין

ספורט עברי בעיר עברית - סיכום

מאיר דיזנגוף אהב בכל ליבו את יציר כפיו, העיר תל אביב, ועשה הכול לא רק למען פיתוחה, אלא גם למען האדרת שמה ולמען קביעתה כמרכז התרבותי של היישוב החדש בארץ ישראל. הייתה לו היכולת להביט כמה צעדים קדימה ולנכס לעירו יתרונות כלליים וכלכליים שלמעשה היו בארץ ישראל כולה, וביכולת זו השתמש גם בתחום הספורט. כבר במהלך 1927 הכריז על כל במה אפשרית כי תל אביב יכולה וצריכה להיות מרכז נופש של ארץ ישראל בעיקר בשל סגולותיה הבריאותיות, ובמאמר שפרסם למשל בעיתון "הארץ" בנובמבר 1927 טען כי היא יכולה וצריכה להיעשות מרכז לשלושה דברים: למקומות מרפא ומרגוע בארץ ישראל, לספורט בין־לאומי ולתיירות וכן לתעשייה ביתית, והסביר:

> הרופאים והמומחים מצאו בתל־אביב ובא"י בכלל כל הסגולות האקליות [כך במקור] שמנו חכמים כמקום מרפא בחורף: אויר חם; תנודות קטנות של הטמפרטורה והבדלים קטנים במשך החודש מצד אחד ובין היום והלילה מצד שני. שמים בהירים, אוויר יבש, תנועת אויר קלה; אויר זך ומקום יבש על קרקע של חולות ורחוק מבצות ויתושים. ארץ ישראל משתרעת כולה על שפת הים (תל־אביב לבדה יש לה חמשה קילומטר חוף הים) ויש בה שלשה אקלימים שונים: הררי, ימי ואקלים המישור.[139]

[139] מאיר דיזנגוף, "לחיזוקה של תל אביב", **הארץ**, 1 בנובמבר 1927, 3.

מדבריו עולה כי כבר משלב מוקדם קישר בין נופש, בריאות וספורט - שלושה היבטים שאפיינו את תפיסת היהודי החדש ואת הציונות. בכך מיתג את תל אביב כעיר מודרנית - עיר של בריאות, תנועה וספורט, בניגוד למשל לירושלים, עיר הקודש. ואכן, הספורט סימל את היהודי החדש והמתחדש, את "יהדות השרירים" שהחלה לצמוח רק זמן קצר לפני הקמתה של העיר העברית הראשונה, וחשיבות לאומית זו של הספורט הודגשה לא פעם בדברים שנשא באירועים החגיגיים.

דיזנגוף, שכפי שנזכר לעיל אהב ספורט בעצמו, פעל אפוא בשלושה צירים מרכזיים בהקשר של יחסו לספורט: הספורט כתרבות גוף, כחלק מהחזון הציוני של יהדות השרירים - הפעילות הגופנית; הספורט כחלק מפיתוח כלכלי עירוני - קיבוע מעמדה של תל אביב בפלשתינה המנדטורית למול היישוב העברי ולמול שלטונות המנדט, בין היתר כמרכז נופש מודרני; ותמיכתו המעשית בספורט, שבראש ובראשונה באה לידי ביטוי בקידום הספורט של תושבי תל אביב, וזאת באמצעות תמיכת העירייה באגודות הספורט ובפעילות ספורטיבית בהיותה חלק מפעילות פנאי ונופש.

בהקשר זה בלטו בעיקר הפיתוח של קבוצות הכדורגל ואגודות הספורט, פיתוח חופי הרחצה והענקת החסות לתחרויות כגון מרוץ הסוסים וריצת המרתון. אולם מעבר לתמיכה מקומית זו השכיל דיזנגוף לקשור בין הספורט ובין תיירות, פיתוח כלכלי והפצת שמה של תל אביב בעולם, כשלשם כך מינף יוזמות מקומיות בהופכו אותן לאירועים גדולים בחסות העירייה. כך היה עם בואה של הכח וינה בשליש הראשון של שנות העשרים - ביקור שנתן תנופה כלכלית ותדמיתית לעיר הקטנה שרק החלה להתמסד כעיר; וכך היה באירועי המכביה הגדולים בשנות השלושים, אירועים בין־לאומיים שהתקיימו לאחר התרחבותה הניכרת של העיר והפיכתה לכרך. הקפדתו לפרוש את חסות העירייה על אירועים ספורטיביים אלה ולנכוח בעצמו באירועי הפתיחה החגיגיים, לעיתים בלוויית מכובדים אחרים, הוסיפה נופך של כבוד והדר לאירועי הספורט.

כמו בתחומים אחרים, למשל העדלידע או יריד המזרח,[140] גם בתחום הספורט פעל דיזנגוף למיצובה של העיר כמרכז של היישוב היהודי הארץ ישראלי אבל גם של העולם היהודי בכללו. אירועי הספורט הבין־לאומיים הביאו לארץ ישראל אלפי ספורטאים ותיירים מלווים מרחבי העולם היהודי, ואלה תרמו רבות הן לפיתוחה הכלכלי הן לחיזוק הקשר עם היישוב היהודי החדש. ואכן, בשנות השלושים כבר התבססה תל אביב כמרכז ספורטיבי, ובמפקד שנערך בסוף 1937 עמד מספרם של כל חברי הפועל בתל אביב על 1,572 חברים במקצועות ספורט שונים: אתלטיקה קלה, אופניים, אגרוף, כדורגל, כדוריד, שחייה ועוד,[141] נתונים המלמדים על הגיוון הספורטיבי שהיה בתקופה זו בעיר.

באפריל 2026 תחגוג תל אביב מאה ושבע עשרה שנים לייסודה. העיר התוססת ידועה בעולם בין השאר כמעצמה של ספורט, ולכך תרמו אגודות הספורט התל אביביות, בעיקר מכבי תל אביב. כפי שתואר לעיל, הזרעים הראשונים לגיבושה של מעצמה ספורטיבית זו נזרעו בתקופתו ובהשפעתו של מאיר דיזנגוף, שהבין את חשיבותו של הספורט לא רק לנפש ולגוף, אלא גם לכלכלתה ולפיתוחה של העיר העברית הראשונה.

[140] להרחבה ראו אצל שחורי, "תקופת כהונתו של מאיר דיזנגוף", פרק ט': שנות הביסוס - הפיכתה של תל אביב מעיר לכרך.

[141] **ידיעות עיריית תל־אביב - ספר השנה תרצ"ח**, 151.